

БІЛА КНИГА

**«ПЕРЕХОДУ ВІД
ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ
ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ»**

ЗМІСТ

Вступ	3
1. Аналіз нормативно-правової бази законодавства України, щодо сервісів направлених на турботу про ветеранів та членів їх сімей	5
1.1 Політика Міністерства у справах ветеранів України	6
1.2 Політика Міністерства охорони здоров'я України	10
1.3 Політика Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності Украї-	13
1.4 Політика Міністерства оборони України	22
1.5 Політика Міністерства внутрішніх справ України	27
1.6 Висновки	32
2. Чи працюють стратегії?	35
2.1 Висновки	45
3. Міжнародна практика	46
3.1 Ізраїль	47
3.2 Сполучені Штати Америки	50
3.3 Велика Британія	53
3.4 Канада	56
3.5 Литва	57
4. Прогнозовані варіанти забезпечення прав військовослужбовців та ветеранів в разі відсутності або впровадження системи переходу від військової служби до цивільного життя	59
5. Пропоноване рішення	62
6. Прогноз оцінки впливу ухвалення законопроекту «Про систему переходу від військової служби до цивільного життя»	66
7. Очікувані довгострокові результати	70
8. Висновки	71
9. Список використаних джерел	73

Вступ

Незважаючи на те, що Україна здобула незалежність в 1991 році - реформи у військовій та соціальних сферах майже не відбувались і, навіть окупація Криму, частини Донецької та Луганської областей в 2014 році, не стали поштовхом до глибоких структурних змін.

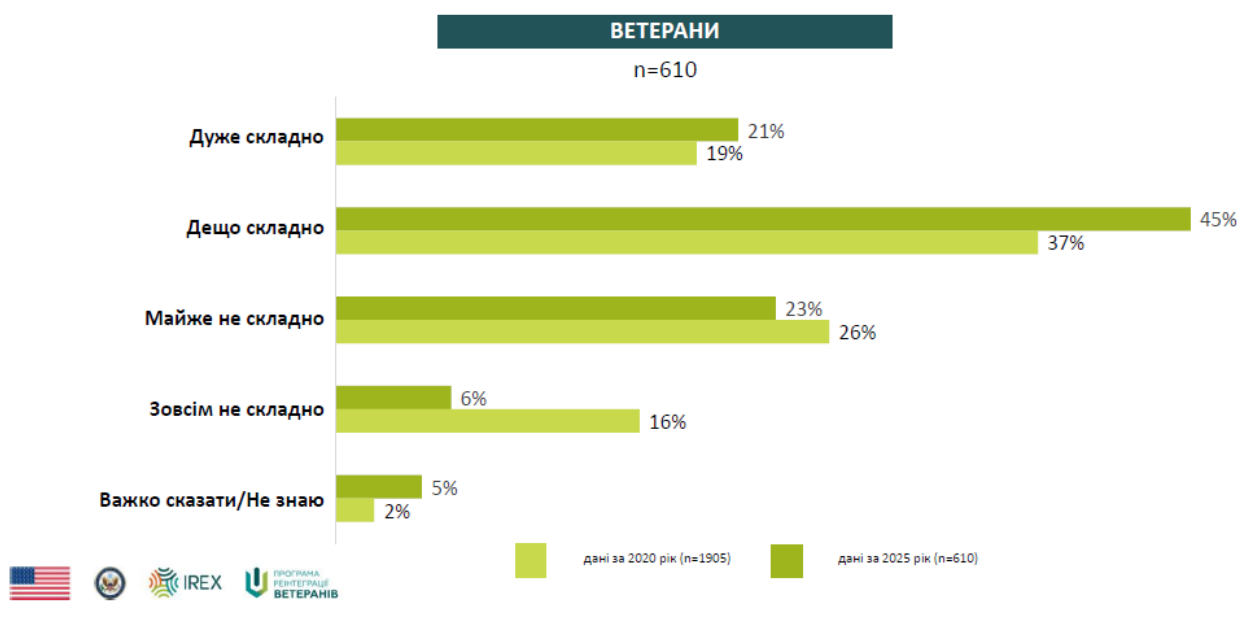
Зараз йде четвертий рік повномасштабного вторгнення росії, але система турботи про Захисників і Захисниць в законодавчо-політичному плані фактично не змінилась, окрім розширення категорій осіб, які мають право на пільги.

В Україні формується нова соціально-демографічна реальність: **понад 1,2 млн військовослужбовців** пройшли через бойові дії, і більшість із них упродовж наступних років розпочнуть процес повернення до цивільного життя. До числа осіб, які з однієї сторони будуть відігравати значну роль в системі переходу, а з іншої також потребуватимуть особливої підтримки та відповідних компетенцій, є члени сімей військовослужбовців - батьки, дружина\чоловік, діти. Тому чисельність людей, про яких слід турбуватись в особливому порядку буде складати до **5 млн.**

Згідно дослідження досвіду реінтеграції ветеранів після 2022 року, проведеного IREX в період з січня 2025 по серпень 2025 року визначено, що:

- Сім'я та близьке коло - невід'ємна частина аудиторії ветеранської політики. Родина — ключ до успішної адаптації, але стикається з психологічними, матеріальними та емоційними труднощами. Членам сімей бракує знань і підтримки, потрібна системна допомога. Виклики: нерозуміння станів ветерана, конфлікти, розпад стосунків, фінансове навантаження.
- Посилити систему надання послуг: якість і довіра
 - стандарти якості,
 - підготовлені спеціалісти,
 - комплексні маршрути підтримки ветеранів, особливо на рівні громад,
 - узгоджена взаємодія між усіма надавачами послуг,- вища якість першого контакту.
- Розширювати кількість надавачів послуг, включно через закупівлю послуг у недержавних надавачів (ГО, спілки, асоціації, бізнес).

Наскільки складно чи не складно Вам було повернутися до цивільного життя?

Дослідження показує, що за внутрішнім оцінюванням ветеранів, у 2020 році 56 % респондентів відчували труднощі з поверненням до цивільного життя, а у 2025 році цей показник зріс до 66 %. Це свідчить про те, що державна політика не враховує динаміку ситуації та зміну потреб осіб, які повертаються зі служби, а також про невідповідність наявних державних сервісів цим потребам.

Законопроект «Про систему переходу від військової служби до цивільного життя» покликаний створити інституційну основу для керованого, гідного та сталого переходу, що забезпечить відновлення людського капіталу та зменшить соціальні ризики.

Метою Білої Книги «Переходу від військової служби до цивільного життя» є формування в державних інституціях, органах місцевого самоврядування, громадах, волонтерських та громадських організаціях (далі - суб'єктах системи переходу) спільного бачення шляху, який проходить військовий з моменту звільнення з військової служби до моменту, коли його права на належний рівень життя забезпечені як ним самим, так і всіма суб'єктами системи переходу.

«Коли я був поранений, без ноги потрапив в лікарню, я бажав лише одного, щоб до мене хтось прийшов з підрозділу і сказав, що в мене буде хоч кімната в гуртожитку, але мені допомогла з усіма документами моя майбутня дружина і я не знаю, як би я без неї справився» Ілья Тищенко ветеран.

Такі випадки не поодинокі і тут турбота про ветеранів спирається в основному на людський фактор, а не на систему, кому як повезе, хто буде поруч, щоб підтримати у важкий момент.

Розділ 1

Аналіз нормативно-правової бази законодавства України, щодо сервісів направлених на турботу про ветеранів та членів їх сімей

За останні два роки Урядом було запущено декілька експериментальних проєктів, спрямованих на підтримку військовослужбовців, учасників бойових дій, ветеранів та членів їхніх сімей, а також родин загиблих, зниклих безвісти та тих, хто перебуває в полоні.

1.1 Політика Міністерства у справах ветеранів України

Одним із перших таких проєктів стала ініціатива Міністерства щодо запровадження інституту помічника ветерана у системі переходу від військової служби до цивільного життя. Надалі цей експеримент був трансформований у проєкт фахівця із супроводу ветеранів.

У Порядку забезпечення діяльності фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 02 серпня 2024 року №881 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/881-2024-%D0%BF#n269>) визначено важливі терміни в розрізі котексту функціонування системи переходу, зокрема, такий як «заходи з підтримки», якими визнаються професійні дії фахівця із супроводу, результатом яких є допомога особам, під час реалізації ними передбачених законодавством прав та гарантій з урахуванням їх індивідуальних потреб.

Таким особами визначено:

- ветеранів війни;
- військовослужбовців, поліцейських, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, які проходять лікування та реабілітацію після участі в бойових діях і при цьому не отримали статусу учасника бойових дій або особи з інвалідністю внаслідок війни;
- осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною;
- постраждалих учасників Революції Гідності;
- осіб з числа військовослужбовців, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України;
- членів сімей осіб, визначених в абзацах другому - шостому цього пункту;
- членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни;
- членів сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць України;
- членів сімей військовослужбовців, поліцейських, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, які зникли безвісти за особливих обставин під час проходження військової служби (служби);
- інших демобілізованих осіб.

Порядок передбачає, що Фахівець із супроводу для забезпечення здійснення заходів з підтримки взаємодіє з уповноваженими органами, до яких віднесені Мінветеранів, Мінсоцполітики, Міноборони, МОН, Мінмолодьспорт, МОЗ, МВС, Адміністрація Держспецзв'язку, СБУ, Служба зовнішньої розвідки, Управління державної охорони, інші міністерства, центральні органи виконавчої влади, державні органи.

Фахівець із супроводу для забезпечення здійснення заходів з підтримки може взаємодіяти з державними, комунальними, приватними надавачами медичних, юридичних (правничої допомоги) послуг тощо, а також з установами, закладами, фізичними особами - підприємцями, які в межах своєї компетенції надають на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці допомогу вразливим групам населення та особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, та/або здійснюють їх захист. - **ФАКТИЧНО ПЕРЕАДРЕСАЦІЯ В МІНСОЦ**

З метою здійснення заходів з підтримки фахівець із супроводу під час провадження діяльності взаємодіє з:

1. територіальними органами Пенсійного фонду України
2. регіональними центрами зайнятості
3. Нацсоцслужбою та її територіальними органами з метою забезпечення супроводу осіб з питань порушення їх прав під час реалізації державних соціальних гарантій, зокрема якості забезпечення надання соціальних послуг;
4. надавачами соціальних послуг з метою організації надання соціальних послуг відповідно до законодавства.

Заходи з підтримки здійснюються фахівцями із супроводу шляхом забезпечення надання комплексної допомоги (комплексу дій) у різних сферах, зокрема сприяння організаційному вирішенню питань надання правової, соціальної, психологічної допомоги, публічних (електронних публічних), соціальних, медичних, реабілітаційних, освітніх та інших послуг, надання допомоги в оформленні документів щодо забезпечення житлом, земельними ділянками, з питань зайнятості, зокрема отримання грантової підтримки на розвиток підприємницьких ініціатив, надання допомоги з питань участі у спортивних змаганнях, у здійсненні заходів з фізкультурно-спортивної реабілітації. При цьому першочергово згідно з цим Порядком заходами з підтримки забезпечуються особи з інвалідністю внаслідок війни.

Заходи з підтримки здійснюються фахівцем із супроводу, зокрема шляхом:

- виявлення осіб, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини або вже перебувають в таких обставинах, та інформування структурного підрозділу з питань соціального захисту населення районних у м. Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад, надавачів соціальних послуг про таких осіб за їх задекларованим/зареєстрованим місцем проживання (перебування) з метою надання таким особам соціальних послуг;
- проведення інформування/консультування осіб з розгляду і вирішення питань у сферах, визначених у пункті 17 Порядку забезпечення діяльності фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб;

- здійснення супроводу осіб в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах, організаціях незалежно від форми власності, зокрема під час надання допомоги в оформленні документів;
- проведення інформаційно-просвітницької роботи з метою профілактики та запобігання розвитку психічних та поведінкових розладів, формування загального розуміння про власне психічне здоров'я, проведення індивідуального опитування осіб для з'ясування їх стану і оцінки життєвих обставин, організація та проведення заходів з профілактики соціальних проблем, які порушують нормальну життєдіяльність осіб.

Серед інших проєктів Міністерства Діє електронна інформаційно-довідкова система «Є-ветеран» - <https://eveteran.gov.ua/>, метою якого є підвищення рівня соціального захисту ветеранів війни шляхом он-лайн контролю за реалізацією їх прав та гарантій.

Також Міністерство запустило електронну інформаційно-довідкову систему ветеран- ПРО (<https://veteranpro.gov.ua/>), яка є єдиною цифровою платформою в Україні, створеною для спрощення доступу ветеранів та їхніх родин до державних послуг та сервісів. Вона пропонує персоналізовані "маршрути" на основі статусу користувача (ветеран, член родини загиблого тощо), надає інформацію про програми лікування, працевлаштування, житло, спорт та інші сфери, а також містить послуги, інтегровані в застосунок «Дія».

ШЛЯХ ВЕТЕРАНА - складається з 18 кроків, якими є:

1. Отримання статусу УБД	10. Проходження реабілітації
2. Перевірка підстав звільнення зі служби	11. Послуги безоплатної психологічної допомоги
3. Звільнення зі служби за наявності підстав	12. Долучення до занять спортом
4. Отримання одноразової грошової допомоги при звільнені	13. Відновлення кар'єри або знаходження свого напрямку
5. Постановлення на військовий облік після звільнення	14. Отримання пільг на комунальні послуги
6. Звернення до фахівця з супроводу	15. Можливість безоплатного навчання
7. Оформлення фінансових виплат	16. Можливість скористатися житловими програмами
8. Можливість скористатися пільговим проїздом	17. Отримання гранту на освіту дітей
9. Турбота про своє здоров'я	18. Користування перевагами при виході на пенсію

Порядок та умови надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2022 року №1338 «Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%D0%BF#Text>) у пункті восьмому визначає рівні надання психологічної допомоги, якими є:

1. перший рівень, що включає соціально-психологічну підтримку та надання соціальних послуг, зокрема соціального супроводу, соціальної адаптації, консультування;

2. другий рівень, що включає послуги, визначені у пункті 4 цих Порядку та умов;

3. третій рівень, що включає комплексну медико-психологічну допомогу, яку надає мультидисциплінарна команда.

Рівень, на якому отримувачу послуг повинні бути надані послуги із психологічної допомоги, визначається за результатами психологічної діагностики з урахуванням життєвих обставин отримувача послуг та стану його здоров'я, психічного стану.

Соціально-психологічна підтримка надається надавачами соціальних послуг, зокрема фахівцями із соціальної роботи, фахівцями із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб, соціальними працівниками, які не є фахівцями у сфері психічного здоров'я, але пройшли відповідну підготовку, в межах проведення соціальної роботи та надання соціальних послуг відповідно до законодавства.

Для надання психологічної допомоги першого рівня можуть залучатися особи, які не є фахівцями у сфері психічного здоров'я, але пройшли відповідну підготовку, зокрема фахівці із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб, члени громадських об'єднань ветеранів та осіб з інвалідністю, працівники закладів охорони здоров'я та закладів освіти, працівники органів військового обліку, зокрема центрів комплектування та соціальної підтримки, соціальних служб, інші громадські та благодійні організації відповідного напрямку діяльності, релігійні організації.

Надання психологічної допомоги на першому рівні зазначеними особами і організаціями здійснюється за рахунок коштів, передбачених у місцевих бюджетах, та інших не заборонених законодавством джерел у порядку, встановленому законодавством.

Отримувачами послуг є особи, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, члени сімей таких осіб (дружина (чоловік), малолітні, неповнолітні та повнолітні діти і батьки), постраждалі учасники Революції Гідності та члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, члени сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України (далі - отримувачі послуг).

На період воєнного стану та протягом трьох місяців після його припинення або скасування до отримувачів послуг належать також військовослужбовці (резервісти, військовозобов'язані, добровольці Сил територіальної оборони) Збройних Сил, Національної гвардії, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, СБУ, розвідувальних органів, Держприкордонслужби, Держспецтрансслужби, військовослужбовці військових прокуратур, поліцейські, особи рядового та начальницького складу служби цивільного захисту, Державної кримінально-виконавчої служби, військовослужбовці Управління державної охорони, Держспецзв'язку, співробітники Служби судової охорони, які брали безпосередню участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, та члени їх сімей (дружина (чоловік), малолітні, неповнолітні та повнолітні діти і батьки).

1.2 Політика Міністерства охорони здоров'я України

Серед проєктів цього Міністерства необхідно згадати про Проект створення центрів ментального (психічного) здоров'я у закладі охорони здоров'я. Типове Положення про такий Центр затверджено Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25 жовтня 2025 року №1796 (далі- Типове положення) (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1669-24#Text>)

Центри ментального здоров'я створюються як структурні підрозділи закладів охорони здоров'я. Вони забезпечують надання психосоціальної допомоги первинного і вторинного рівнів, стаціонарної психіатричної допомоги, а також за місцем проживання пацієнта — мобільною мультидисциплінарною командою.

Центр ментального здоров'я має бути доступним, зручним і безпечним для всіх — від дітей до людей з інвалідністю. Простір організовується з урахуванням вимог безбар'єрності, принципів універсального дизайну та комфортних умов для людей різного віку і стану здоров'я. При облаштуванні слід передбачити необхідні функціональні зони та оснащення для повноцінної та якісної роботи команди й комфортного перебування пацієнтів — зокрема, рецепція, кімнати для індивідуальної та групової роботи, палати, дитячі зони, приміщення для сповивання. Працівники Центру повинні мати відповідну фахову освіту, працювати в закладі за основним місцем роботи та пройти навчання за програмою ВООЗ mhGAP.

Центр надає не лише медичну й психіатричну допомогу, а й супроводжує пацієнтів у процесі психосоціального відновлення — від розробки індивідуального плану до взаємодії з іншими медичними та соціальними службами. Такий підхід забезпечує безперервну, ефективну й якісну допомогу.

Функціями Центру визначені:

1) надання психосоціальної допомоги первинного та / або вторинного рівнів в амбулаторних та/або стаціонарних умовах особам з проблемами психічного здоров'я згідно з Переліком психосоціальних послуг з надання психосоціальної допомоги (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0127-24#n4>), затвердженим наказом Міністерства охорони здоров'я України від 13 грудня 2023 року № 2118, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 25 січня 2024 року за № 127/41472;

2) надання психіатричної допомоги в амбулаторних умовах, у тому числі мультидисциплінарною командою, за зверненням пацієнта чи за направленням лікуючого лікаря;

3) надання психіатричної допомоги за місцем проживання (перебування) пацієнта мобільною мультидисциплінарною командою відповідно до Порядку надання психіатричної допомоги мобільною мультидисциплінарною командою (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1102-22#n13>), затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 06 вересня 2022 року № 1600, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 22 вересня 2022 року за № 1102/38438;

4) промоція важливості збереження психічного здоров'я;

5) участь у науково-практичному співробітництві з іншими установами, закладами, в тому числі із іноземними. Участь в організації та проведенні науково-практичних конференцій, консилиумів, семінарів, засідань експертних комісій, медичних рад;

6) використання валідних методів психологічної діагностики, які можуть використовуватися для проведення психологічної діагностики та оцінки якості психологічної допомоги (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0128-24#n4>), та методів психотерапії з доведеною ефективністю (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0129-24#n4>), затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України від 13 грудня 2023 року № 2118, зареєстрованих в Міністерстві юстиції України 25 січня 2024 року за № 129/41474;

10) забезпечення взаємозв'язку та послідовності у роботі між лікарями загальної практики - сімейної медицини надавачами первинної медичної допомоги лікарями-спеціалістами Центру та іншими спеціалістами ЗОЗ, що долучені до психосоціальної чи психіатричної допомоги пацієнту;

11) впровадження у роботу нових методів діагностики та лікування з питань надання психіатричної, психологічної та психосоціальної допомоги населенню, які базуються на засадах доказової медицини;

12) надання інформації пацієнту про можливість отримання соціальних послуг, пов'язаних із відновленням та підтриманням психічного здоров'я (підтримане проживання, консультування, соціальна профілактика, представництво інтересів, соціальна адаптація та інші соціальні послуги);

13) у разі необхідності забезпечення пацієнтів соціальними послугами, пов'язаними з соціально-психологічною підтримкою, співпраця з суб'єктами системи надання соціальних послуг відповідно до Порядку організації надання соціальних послуг (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#n10>), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01 червня 2020 року № 587;

Згідно Типового Положення до роботи Центру, у тому числі у складі мультидисциплінарної команди, на підставі договору з надавачем соціальних послуг може залучатись соціальний працівник, фахівець із соціальної роботи, який не входить до штату Центру, а працює у надавача соціальних послуг. Кількість таких осіб, які залучаються, та вимоги щодо їх кваліфікації визначаються самостійно ЗОЗ, в якому утворено Центр.

Центр може залучати на громадських засадах до участі в груповій психосоціальній роботі під керівництвом та наглядом надавача психосоціальної допомоги інших осіб, які мають досвід вирішення певних проблем психічного здоров'я (робота в групах підтримки, допомозі за принципом «рівний-рівному»).

Порядок надання психосоціальної допомоги та психосоціальних послуг щодо питань психічного здоров'я, у тому числі щодо запобігання суїциду і психосоціального компоненту реабілітації ветеранів війни та інших груп населення (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0126-24#n19>)

Надання психосоціальної допомоги здійснюється на первинному, вторинному та третинному рівнях.

Рівень, на якому отримувачу психосоціальної допомоги надаються психосоціальні послуги, визначається за результатами психологічної діагностики з урахуванням життєвих обставин отримувача послуг та стану його здоров'я, психічного стану.

Психосоціальна допомога може надаватись індивідуально особі, а також в сімейному (за участі членів сім'ї) чи груповому (разом з іншими отримувачами психосоціальної допомоги в кількості не більше 10 осіб) вигляді.

Основними завданнями першої психологічної допомоги є

1. первинна оцінка стану особи, яка постраждала внаслідок надзвичайної ситуації, травмуючої події (подій), кризової ситуації або катастрофи (психологічна діагностика);
2. надання екстреної (кризової) психологічної допомоги особі, забезпечення стабілізації її емоційного стану та підтримка функціонування;
3. попередження розвитку психічних та поведінкових розладів або інших проблем психічного здоров'я;
4. направлення, у разі потреби, за отриманням інших рівнів та інших видів психологічної допомоги;
5. надання психологічної допомоги членами сім'ї особи;

1.3 Політика Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України

Міністерством соціальної політики, сім'ї та єдності України був ініційований експериментальний проект із запровадження договірної форми надання соціальної послуги із соціального супроводу військовослужбовців та членів їх сімей у військових частинах (підрозділах) Збройних Сил, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2023 р. № 1050 “Про реалізацію експериментального проекту із запровадження договірної форми надання соціальної послуги із соціального супроводу військовослужбовців та членів їх сімей у військових частинах (підрозділах) Збройних Сил”

Порядок реалізації експериментального проекту із запровадження договірної форми надання соціальної послуги із соціального супроводу військовослужбовців та членів їх сімей у військових частинах (підрозділах) Збройних Сил;

(<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1050-2023-%D0%BF#n39>)

Метою реалізації експериментального проекту є визначення змісту, обсягу, порядку надання соціальної послуги із соціального супроводу військовослужбовців та членів їх сімей у військових частинах (підрозділах) Збройних Сил (далі - соціальна послуга) шляхом запровадження договірної форми надання такої послуги, що сприятиме наданню психосоціальної підтримки військовослужбовцям та членам їх сімей, забезпеченню послідовності та доступності соціальних послуг, запобіганню виникненню складних життєвих обставин у військовослужбовців та членів їх сімей, забезпеченню раннього виявлення таких обставин, підвищенню ефективності роботи з подолання складних життєвих обставин та мінімізації їх наслідків.

Реалізація експериментального проекту ґрунтується на комплексному та системному підході до організації надання соціальної послуги та передбачає скоординовану організацію ефективної комунікації та міжвідомчої взаємодії між військовими частинами (підрозділами) Збройних Сил, надавачами соціальних послуг, виконавчими органами сільських, селищних, міських рад (у разі їх відсутності військовими адміністраціями населених пунктів), іншими установами та організаціями незалежно від форми власності. (На даний час найкраще визначення щодо задач і механізмів взаємодії для надання соціальної послуги)

оцінювання індивідуальних потреб отримувачів соціальної послуги;

надання соціальної послуги відповідно до цього Порядку;

взаємодію з центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, фахівцями із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб (у разі їх наявності), громадськими та благодійними організаціями, іншими установами незалежно від форми власності, волонтерами з метою реагування на визначені потреби військовослужбовця та членів його сім'ї;

взаємодію з територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки після призову військовослужбовця на військову службу під час мобілізації, в особливий період та на етапі його звільнення з такої служби, спрямовану на адаптацію військовослужбовця до умов військової служби та до цивільного життя відповідно; (лише цей нормативно-правовий акт визначає положення про перехід від військової служби до цивільного життя)

повідомлення про військовослужбовця та/або членів його сім'ї, які перебувають в складних життєвих обставинах, виконавчому органу сільської, селищної, міської ради, а в разі їх відсутності - військовій адміністрації населених пунктів/надавачам соціальних послуг, за місцем їх проживання з метою організації безперервного процесу надання їм соціальної послуги;

взаємодію з працівниками учасників експериментального проекту з питань організації соціального захисту та підтримки військовослужбовців та членів їх сімей;

Під час оцінювання індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги фахівець:

встановлює контакт із військовослужбовцем та членами його сім'ї, зокрема ознайомлюється із ситуацією, всіма обставинами, які є на даний час та призвели до необхідності надання соціальної послуги;

формує довірливі стосунки із військовослужбовцем та членами його сім'ї;

активно залучає військовослужбовця та членів його сім'ї до самооцінювання та аналізу власної життєвої ситуації;

вивчає та враховує рівень мотивації військовослужбовця та членів його сім'ї до вирішення виявлених проблемних питань;

визначає пріоритетні питання, які потребують вирішення, відповідно до їх важливості та терміновості;

узгоджує з військовослужбовцем та членами його сім'ї правила та послідовність подальшої роботи;

за потреби залучає до проведення оцінювання індивідуальних потреб психолога, медичного працівника з числа працівників учасників експериментального проекту.

Оцінювання індивідуальних потреб членів сім'ї військовослужбовця проводиться за можливості фахівцем або із залученням надавачів соціальної послуги за місцем проживання членів сім'ї військовослужбовця.

За результатами проведення оцінювання індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги складається акт, який повинен відповідати меті оцінювання індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги, та індивідуальний план надання соціальної послуги (далі - індивідуальний план).

Індивідуальний план складається разом із військовослужбовцем та/або членами його сім'ї та за потреби із залученням психолога, медичного працівника з числа працівників учасника експериментального проекту.

Визначення завдань та заходів індивідуального плану забезпечується з урахуванням умов військової служби, наявних у військовослужбовця знань, навичок, попереднього досвіду та інших наявних ресурсів.

Першочерговість виконання завдань індивідуального плану визначається з урахуванням їх пріоритетності для задоволення індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги.

Завдання та заходи індивідуального плану визначаються в індивідуальному плані з урахуванням мети і змісту соціальної послуги.

Індивідуальний план складається протягом **одного - трьох робочих днів** після завершення оцінювання індивідуальних потреб у двох примірниках, підписується отримувачем соціальної послуги та фахівцем, визначеним відповідальним за надання соціальної послуги.

Якщо підписання індивідуального плану отримувачем соціальної послуги неможливе, фахівець робить відповідну відмітку в індивідуальному плані із зазначенням причин, з яких неможливе підписання індивідуального плану отримувачем соціальної послуги. У разі усунення причини, яка призвела до неможливості підписання індивідуального плану, надавач соціальної послуги вживає заходів для його підписання отримувачем соціальної послуги.

З метою досягнення результатів надання соціальної послуги фахівцем, визначеним відповідальним за її надання, проводиться моніторинг виконання індивідуального плану разом з отримувачем соціальної послуги.

Перший моніторинг проводиться через 10 робочих днів від початку виконання індивідуального плану, далі - не рідше ніж один раз на місяць, а також за 10 робочих днів перед завершенням надання соціальної послуги.

Дотримання строків проведення моніторингу здійснюється з урахуванням умов військової служби.

За потреби забезпечується коригування заходів, визначених в індивідуальному плані, зокрема у разі, коли виникли нові обставини, що можуть вплинути на життєдіяльність отримувача соціальної послуги.

міст соціальної послуги та її обсяг для кожного отримувача соціальної послуги визначаються індивідуально залежно від результатів оцінювання його індивідуальних потреб.

Основними заходами, що складають зміст соціальної послуги, є:

1. інформування отримувача соціальної послуги, зокрема щодо соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, отримання безоплатної правничої допомоги через мережу центрів з надання безоплатної правничої допомоги;
2. консультування отримувача соціальної послуги, зокрема щодо надання психосоціальної підтримки;
3. консультування отримувача соціальної послуги щодо зміцнення сім'ї військовослужбовця, підвищення стійкості стосунків/особливостей взаємодії з партнерами та дітьми під час проходження військової служби та після звільнення з такої служби;
4. устанавлення зв'язків з членами сім'ї військовослужбовця з метою надання їм психосоціальної підтримки, відновлення контактів між військовослужбовцем та членами його сім'ї у разі їх втрати;
5. забезпечення розвитку комунікативних та соціальних навичок військовослужбовця;
6. надання допомоги в оформленні необхідних документів;
7. здійснення заходів, спрямованих на соціальну профілактику ігрової залежності (лудоманії), вживання психоактивних речовин, соціально небезпечних захворювань, протиправної та інших форм залежностей та видів девіантної поведінки;

8. допомога і супровід військовослужбовця на етапах призову його на військову службу під час мобілізації, в особливий період та на етапі звільнення з такої служби, що спрямовані на його адаптацію до умов військової служби та до цивільного життя відповідно;
9. представництво інтересів отримувача соціальної послуги в державних органах, органах місцевого самоврядування, громадських та благодійних організаціях, інших установах незалежно від форми власності, зокрема з метою сприяння в отриманні інших послуг і консультацій/допомоги фахівців відповідно до виявлених потреб;
10. здійснення заходів, спрямованих на профілактику та реагування на домашнє насильство у сім'ї військовослужбовця, запобігання жорстокому поведженню з дітьми та реагування на такі випадки.

Наведений нормативно-правовий акт містить детальний опис процедур допомоги конкретному військовослужбовцю та його сім'ї із застосуванням людицентриського підходу та формування довірливих відносин з чіткими параметрами моніторингу для контролю досягнутого результату

Проект життєстійкість

Порядок реалізації експериментального проекту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості; (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1049-2023-%D0%BF#n31>)

Метою реалізації експериментального проекту є визначення змісту, обсягу, порядку надання комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості (далі - комплексна послуга), що сприятиме:

- підтримці психічного здоров'я населення та зниженню загального рівня стресу і тривожності серед населення;
- адаптації осіб/сімей/групи осіб, які проживають на території територіальної громади, зокрема внутрішньо переміщених осіб, до кризових ситуацій (зокрема воєнних дій, тимчасової окупації, проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру), набуттю навичок стресостійкості як комплексу особистісних якостей, що дає змогу зменшити значні інтелектуальні, вольові та емоційні навантаження без особливих шкідливих наслідків для власного здоров'я, інших людей та професійної діяльності, а також запобігання психологічній травматизації та мінімізації ризиків психологічної ретравматизації;
- забезпеченню комплексного підходу до надання соціальних послуг особам/сім'ям/групам осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах та/або належать до вразливих груп населення, які проживають на території територіальної громади;
- зміцненню сімейних і родинних зв'язків та розвитку батьківських компетентностей;
- зміцненню та координації волонтерського руху;
- підвищенню соціальної згуртованості територіальної громади.

- оцінювання потреби особи/сім'ї/групи осіб (далі і отримувач комплексної послуги) у заходах, що становлять зміст комплексної послуги;
- інформування отримувача комплексної послуги щодо змісту, умов надання комплексної послуги та з питань соціального захисту, медичних послуг, безоплатної правничої допомоги тощо;
- оцінювання потреб отримувача комплексної послуги у соціальних послугах;
- визначення дорожньої карти для отримувача комплексної послуги та надання йому допомоги в установленні контактів з фахівцями, службами, організаціями тощо, зокрема з питань отримання інших соціальних, медичних, реабілітаційних та інших послуг, відповідно до його потреб;
- консультування отримувача комплексної послуги, зокрема допомога в аналізі життєвої ситуації, визначенні основних проблем, шляхів їх вирішення, складення плану запобігання виникненню складних життєвих обставин;
- надання психологічної підтримки/допомоги, зокрема психологічна діагностика, психологічне консультування (індивідуальне, сімейне, групове);
- забезпечення формування та розвиток соціальних навичок, умінь, соціальної компетентності отримувача комплексної послуги;
- психоедукацію (просвіту з питань психічного здоров'я), зокрема за наявності ознак стресових та травматичних ситуацій, психологічної (психічної) травми, гострих стресових реакцій, гострого стресового розладу (ГСР), посттравматичного стресового розладу (ПТСР), та перенаправлення у випадках, що потребують залучення лікаря для надання медичної допомоги;
- надання психологічної підтримки з метою пошуку внутрішніх та зовнішніх особистісних ресурсів, які допомагають підвищити здатність до відновлення психологічного стану та запобігання розвитку постстресових розладів;
- надання психологічної допомоги особам у стані дистресу, за наявності ознак психологічної травми, гострих стресових реакцій та гострих стресових розладів, викликаних травматичними подіями;
- навчання використанню прийомів емоційного та психологічного розвантаження, релаксаційних технік тощо;
- розвиток нових поведінкових моделей адаптації для психологічного відновлення та повноцінного функціонування;
- проведення навчання для громадських діячів, волонтерів, представників закладів освіти, охорони здоров'я, соціальної сфери, органів місцевого самоврядування, органів самоорганізації населення (об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, комітети самоорганізації населення тощо), жителів за програмами "Основи роботи з травмою та розвиток стресостійкості", "Надання першої психологічної допомоги", "Самодопомога +", "Основи командної взаємодії", "Універсальний тренінг підтримки психічного здоров'я", "Запобігання професійному та емоційному вигоранню в колективі", "Адаптація ветеранів у робочому колективі та цивільному житті", іншими програмами відповідно до потреб громади / району / регіону;

- проведення навчання (лекції, бесіди, тренінги, вистави, акції тощо) основ психічного здоров'я, пошуку інструментів, які допоможуть кожному дбати про свій внутрішній стан, протоколів поведінки в кризових ситуаціях, планування сім'ї, основ догляду за дітьми, основних засад усвідомленого батьківства тощо відповідно до потреби громади/району/регіону;
- проведення навчання спеціалістів, які через специфіку трудових або службових обов'язків чи виду виконуваних робіт найчастіше взаємодіють із жителями, та волонтерів, діяльність яких спрямована на підвищення обізнаності та формування навичок жителів щодо реагування на кризові ситуації;
- організацію роботи груп самодопомоги та взаємодопомоги, зокрема за принципом "рівний рівному";
- організацію клубів за інтересами в рамках групової форми надання соціально-психологічної допомоги, зокрема просвітницьких та профілактичних батьківських/сімейних клубів;
- допомогу у зміцненні/відновленні родинних та соціальних зв'язків, зокрема діагностику порушень взаємовідносин батьків та дітей, у набутті навичок подолання різних ситуацій у повсякденному житті та у вихованні дітей; запобігання виникненню ситуацій, які ведуть до зниження якості сімейного виховання та порушень розвитку дитини; набуття батьками навичок конструктивного виховання;
- організацію простору безпеки та розвитку з елементами арт-терапевтичних засобів, ігрової терапії; кризове реагування, екстрену психологічну допомогу, перенаправлення до інших суб'єктів для отримання психологічної допомоги інших рівнів;
- координацію волонтерської діяльності, підготовку волонтерів, які надають послуги в громаді;
- організацію міждисциплінарного навчання основ командної взаємодії представників суб'єктів, які діють в територіальній громаді та діяльність яких спрямована на забезпечення надання психологічної допомоги;
- виявлення потреб вразливих груп населення та бар'єрів, які існують для отримання ними соціальних послуг.

Моніторинг діяльності надавачів комплексної послуги проводиться Нацсоцслужбою з дотриманням вимог законодавства, що регулює здійснення контролю/моніторингу надання соціальних послуг.

Закон України «Про соціальні послуги» із змінами від 26.03.2025 року

"3-1) ведення випадку - метод надання соціальних послуг, який передбачає виконання послідовних дій, визначених статтею 18 цього Закону, спрямованих на оцінювання наявності/відсутності складних життєвих обставин або ризику потрапляння у складні життєві обставини особи/сім'ї та, за наявності, вирішення індивідуального випадку щодо виведення особи/сім'ї із складних життєвих обставин, що передбачає взаємодію соціального менеджера, фахівця з соціальної роботи, соціального працівника, отримувача соціальних послуг та інших фахівців, що залучаються до надання підтримки отримувачу соціальних послуг»;

До складу мультидисциплінарної команди включаються фахівець із соціальної роботи, соціальний працівник, соціальний менеджер, психолог, медичний, педагогічний працівник, фахівець з реабілітації, ерготерапевт. Відповідно до потреб та змісту соціальної послуги до складу мультидисциплінарної команди можуть включатися й інші фахівці.

Мультидисциплінарну команду очолює фахівець із соціальної роботи або соціальний працівник, або соціальний менеджер, який відповідає за організацію роботи команди, виконання індивідуального плану надання соціальних послуг та інших завдань, покладених на команду. Професійний та кількісний склад команди залежить від потреб особи, яка потребує надання соціальних послуг, та змісту наданих послуг.

Формою роботи мультидисциплінарної команди є збори, на яких за результатами оцінювання потреб розробляється індивідуальний план надання соціальних послуг, розглядаються результати моніторингу та оцінки виконання плану і здійснюється його коригування.

Збори можуть проводитися за особистої присутності членів команди або дистанційно з використанням інформаційних технологій, що забезпечують дотримання вимог законодавства щодо захисту персональних даних.

Процес надання соціальних послуг особі має бути зафіксований в електронній особовій справі особи/сім'ї шляхом використання автоматизованої інформаційно-комунікаційної системи.

Основними завданнями мультидисциплінарної команди є:

- 1) оцінювання потреб особи/сім'ї у соціальних послугах;
- 2) визначення мети та завдань надання соціальних послуг, розроблення індивідуального плану надання соціальних послуг;
- 3) забезпечення комплексного підходу до надання соціальних послуг та уникнення або зменшення негативних наслідків складних життєвих обставин;
- 4) забезпечення послідовності та вчасності залучення до процесу надання соціальних послуг необхідних фахівців у необхідній кількості;

Соціальний працівник у мультидисциплінарній команді — це фахівець, який працює спільно з іншими професіоналами (медиками, психологами, педагогами тощо) для надання комплексної підтримки клієнтам. Його роль полягає в оцінці потреб, наданні психосоціальної підтримки, юридичному супроводі, допомозі в оформленні документів, а також координації послуг для досягнення кращого результату для пацієнта або підопічного.

Основні функції:

- 1) Оцінка потреб:** Соціальний працівник визначає потреби підопічних, які можуть стосуватися як соціальних, так і медичних, психологічних та юридичних аспектів.
- 2) Надання психосоціальної підтримки:** Допомогає пацієнтам долати стрес та травми, зокрема, пов'язані з війною.
- 3) Юридичний супровід:** Допомогає в оформленні необхідних документів, таких як довідки про обставини поранення, документи для проходження ВЛК або МСЕК.
- 4) Координація та організація:** Сприяє координації дій між членами команди та іншими службами, а також допомагає в організації отримання допомоги, наприклад, гуманітарної чи житлової.
- 5) Мотиваційне консультування:** Мотивує підопічних до відновлення та досягнення цілей реабілітації.

У разі звернення особи до працівника надавача соціальних послуг такий працівник інформує особу про фахівця із супроводу (у разі його наявності) у відповідній територіальній громаді за його адресою задекларованого/зареєстрованого місця проживання (перебування), а також у разі необхідності залучає фахівця із супроводу (за його наявності) для здійснення заходів з підтримки. (Постанова Кабінету міністрів України від 02 серпня 2024 року № 881 “Деякі питання забезпечення діяльності фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб”).

1.4. Політика Міністерства оборони України.

Формування патронатних служб бригадами та створення служби супроводу військовослужбовців.

Згідно дослідження ГО “Принцип” патронатні служби здебільшого створювалися з ініціативи командира. Водночас деякі респонденти зазначили, що поштовхом до їхнього заснування стали пропозиції окремих військовослужбовців. Частина таких служб формувалася на базі відділів морально-психологічного забезпечення військових частин або за прямим розпорядженням командира військової частини (<https://www.pryncyp.org/wp-content/uploads/2025/04/patronatni-sluzhby.pdf>)

На жаль, категорії «звільняються з військової служби» також немає в переліку пріоритетів роботи патронатних служб

Згідно Положення про службу супроводу військовослужбовців та членів їх сімей в системі Міністерства оборони України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0213-25#n13>) служби супроводу забезпечують надання інформації про військовослужбовців:

з числа ветеранів війни (потрібно зазначити, що не всі військовослужбовці будуть попадати під цю категорію), які звільняються з військової служби за станом здоров'я, до структурних підрозділів районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у місті (у разі їх утворення) рад, на які покладено функції з питань ветеранської політики,

за формою та алгоритмом, визначеним Генеральним штабом Збройних Сил України, з метою налагодження та підтримання комунікації з фахівцями із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб в частині сприяння військовослужбовцям в отриманні психологічної допомоги, професійної адаптації, а також інших гарантій, що передбачені **Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»** (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>), та подальшому їх супроводу;

У вищезазначеному Положенні Міністерства оборони України не визначено категорії осіб, яким надається супровід.

Згідно Порядку організації діяльності служб супроводу військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейських та членів їх сімей, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2024 року № 948, (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/948-2024-%D0%BF#n25>), основними завданнями служби супроводу є наступні:

- супроводження військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейських, які отримали поранення (контузію, травму або каліцтво), захворювання під час виконання обов'язків військової служби (службових обов'язків), підтримання комунікації з членами їх сімей;
- надання військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейським допомоги у питаннях направлення та проходження військово-лікарських, медичних (військово-лікарських), лікарсько-експертних комісій, оцінювання повсякденного функціонування особи;
- супроводження членів сімей загиблих (померлих), зниклих безвісти за особливих обставин, захоплених в полон або заручниками, інтернованих у нейтральну державу військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейських, надання їм допомоги у питаннях реалізації належних пільг і гарантій;
- участь у проведенні відновлювальних (постізоляційних, реінтеграційних) заходів, заходів з адаптації, підтримки (супроводу) щодо осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, з числа військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейських;
- сприяння військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейським в оформленні документів, необхідних для надання їм посвідчень, що підтверджують статус особи, на основі якого надаються відповідні пільги і компенсації;
- участь у заходах супроводження або підтримки військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейських, які звільняються із служби;

- забезпечення комунікації служб супроводу з органами державної влади та органами місцевого самоврядування в інтересах надання соціальної підтримки (допомоги) військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейських та членам їх сімей;
- здійснення заходів, спрямованих на виявлення порушених прав та соціальних гарантій військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейських та членів їх сімей.
- **здійснює виявлення та оцінку соціальних потреб військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейських, які потребують соціального захисту;**
- надає консультації військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейським щодо порядку проходження військово-лікарської експертизи, лікарської експертизи, направлення на оцінювання повсякденного функціонування особи, направлення на лікування за кордон, можливості безоплатного протезування, грошових виплат під час перебування на лікуванні та реабілітації, права на відпустку та з інших питань їх соціального захисту;
- забезпечує сприяння у вирішенні проблемних питань соціального захисту та відновлення соціальних і родинних зв'язків військовослужбовцями, особами рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейськими, які звільнені з полону (примусовій ізоляції), сприяє у відновленні ними особистих документів, отриманні первинної правничої допомоги відповідно до Закону України "Про безоплатну правничу допомогу";

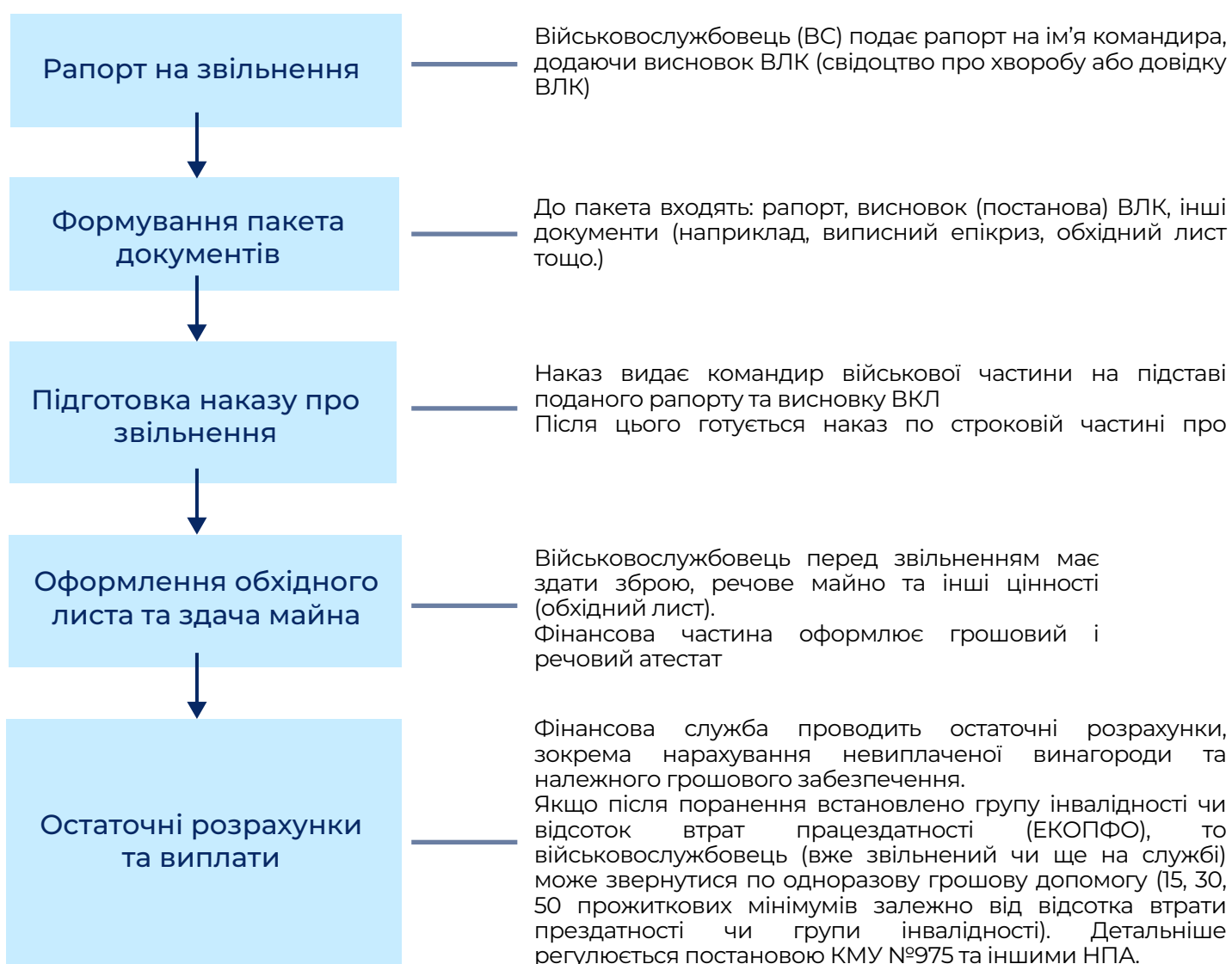
На жаль, щодо попередніх трьох пунктів відсутні алгоритми роботи служб супроводу, що, відповідно, знижує ефективність запропонованих заходів і все зводиться до людського фактору та індивідуальної спроможності конкретного працівника служби супроводу

ЗВІЛЬНЕННЯ ЗІ СЛУЖБИ

Підстава для звільнення

- Висновок ВЛК (військово-лікарської комісії) про непридатність до військової служби. За постановою «Непридатний» звільнення має бути реалізоване негайно.
- Висновок ВЛК про тимчасову непридатність на 6-12 місяців та бажання військовослужбовця звільнитися до завершення строку (шляхом подання рапорту).

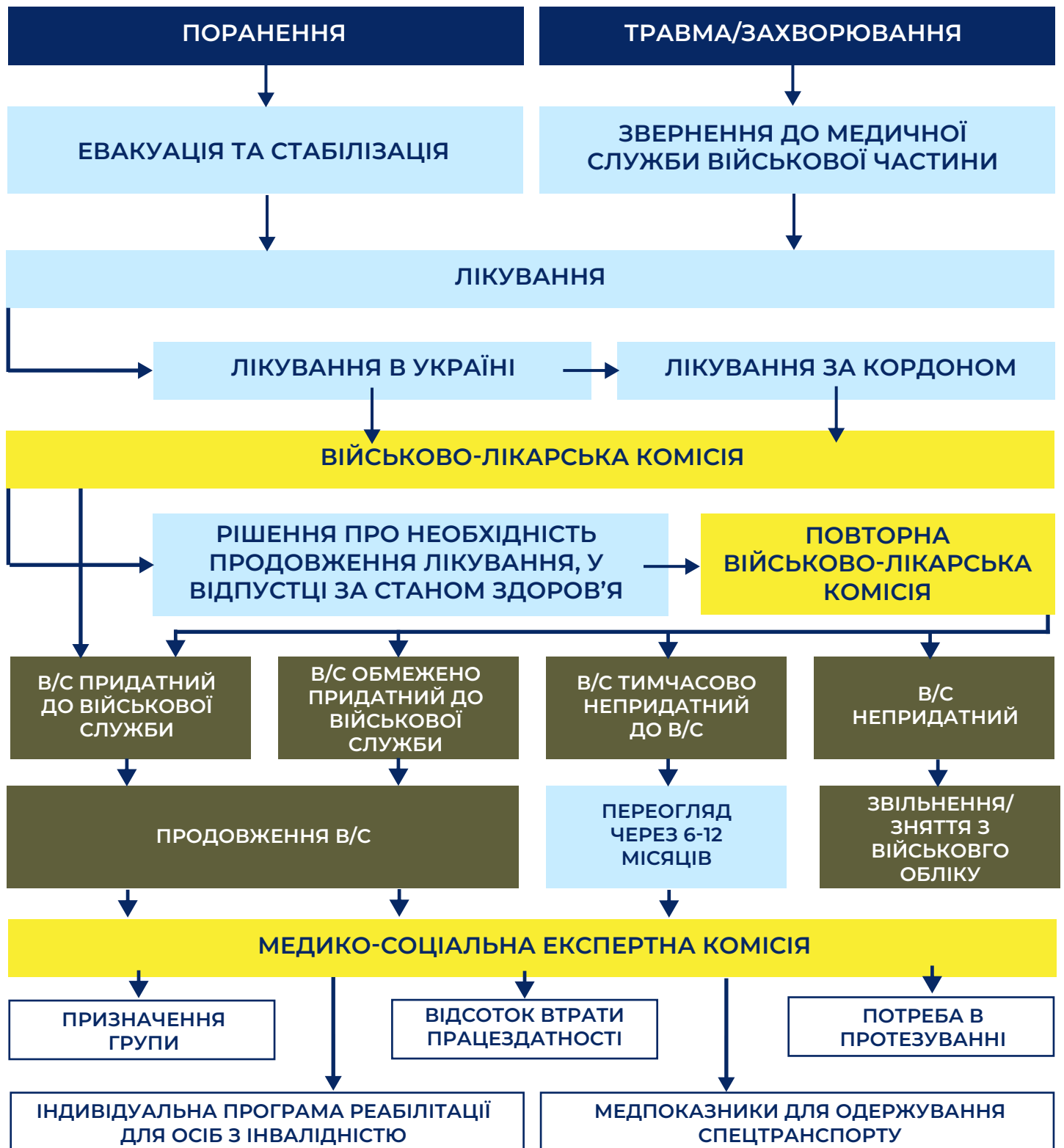
Основні кроки

Служба супроводу виконує координуючу роль, забезпечуючи підтримку військовослужбовця (або його родини), щоб звільнення за станом здоров'я не затягувалося й супроводжувалося вчасним оформленням усіх необхідних документів та отриманням належних виплат.

Для допомоги військовослужбовцям у вирішенні питань, пов'язаних з проходженням військової служби (доступ до зразків рапортів, медичної допомоги та соціальних гарантій) Міністерство оборони України впровадило платформу «Турбота для військовослужбовця» <https://turbota.mil.gov.ua/>, на якій, зокрема, викладений алгоритм шляху військовослужбовця після поранення, травми, захворювання.

ШЛЯХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ ПІСЛЯ ПОРАНЕННЯ, ТРАВМИ, ЗАХВОРЮВАННЯ

1.5 Політика Міністерства внутрішніх справ України

Політика Міністерства внутрішніх справ України

З метою підтримки військовослужбовців НГУ, ДПСУ, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейських та членів їх сімей, насамперед тих, які отримали поранення (контузію, травму, каліцтво), захворювання, звільнені з полону (примусової ізоляції) (далі — постраждали), членів їх сімей, а також сімей військовослужбовців, які зникли безвісти за особливих обставин, потрапили в полон або заручниками, інтерновані в нейтральні держави, загинули (померли) під час виконання бойових (службових) завдань, в системі міністерства утворюються служби супроводу (Положення про служби супроводу військовослужбовців Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейських та членів їх сімей, затверджене Наказом МВС від 11.11.2024 року № 750 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1899-24#Text>)).

Згідно цього Положення, супровід здійснюється для таких категорій як «постраждалі», «члени сімей загиблих (померлих) осіб», «члени сімей осіб, захоплених у полон або заручниками, інтернованих у нейтральні держави» «члени сімей осіб, зниклих безвісти за особливих обставин».

Категорія осіб «перебувають в процесі звільнення» відсутня.

Проте військовослужбовці Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, особи рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейські, які отримали поранення (травму, контузію, каліцтво), захворювання, перебували в полоні (примусовій ізоляції) і звільнені із служби, можуть звертатися до суб'єктів служби супроводу за місцем проходження служби щодо надання допомоги в реалізації належних їм пільг і гарантій.

Супровідники працюють на базі функціональну підсистему «Соціально-правовий захист постраждалих та членів їх сімей» єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ

Надання психологічної підтримки працівникам органів системи МВС перед звільненням зі служби, виходом на пенсію, переходом від військової служби до цивільного життя має наступний алгоритм:

ДОРОЖНЯ КАРТА

Надання психологічної підтримки працівників органів системи МВС перед звільненням зі служби, виходом на пенсію, переходом від військової служби до цивільного життя включає наступні етапи:

1. ПОПЕРЕДНІЙ ЕТАП

Моніторинг інформації про наявність працівників системи МВС, які з тих чи інших причин прийняли рішення про звільнення зі служби, аналіз матеріалів психологічного супроводження з метою налагодження з ними ефективної комунікації та запрошення для отримання психологічної консультації.

2. ОСНОВНИЙ ЕТАП

- психосоціальна допомога (психологічна просвіта та інформування, перша психологічна допомога, психологічне втручання низької інтенсивності, неформальні послуги у сфері психічного здоров'я);
- психологічна допомога (кризове психологічне втручання, психологічне консультування, психодіагностичні, психокорекційні та відновні заходи).

3. ПЕРЕВІРОЧНИЙ ЕТАП

Моніторинг інформації про адаптацію працівників та/або військовослужбовця до нових умов після звільнення зі служби, виходу на пенсію, переходу від військової служби до цивільного життя.

1. ПОПЕРЕДНІЙ ЕТАП

Ціль попереднього етапу - підготовка до успішної комунікації з працівниками органів системи МВС перед звільненням зі служби, виходом на пенсію, переходом до військової служби до цивільного життя та з'ясування у них потреб у психологічній допомозі та підтримці.

Попередні етап передбачає:

1. Моніторинг інформації (орієнтовний термін: щотижня)

Звернення до відповідних кадрових підрозділів з метою отримання інформації про працівників та/або військовослужбовців (П.І.Б., звання, посада, підрозділ), які мають право на пенсійне забезпечення відповідно до законодавства, у тому числі, які подали на розгляд до кадрових підрозділів відповідні документи для оформлення пенсії за вислугу років, звільнення за станом здоров'я та/або таких працівників, які в період оформлення звільнення зі служби не можуть за станом здоров'я виконувати службові обов'язки тощо.

2. Аналіз матеріалів психологічного супроводження зокрема

Проведення аналізу матеріалів психологічного супроводження працівників та/або військовослужбовців відповідно до отриманої інформації від працівників кадрового підрозділу.

Орієнтовний перелік матеріалів психологічного супроводження, що підлягає вивченню: карти психологічного супроводу/супроводження, матеріали психологічного змісту, що містяться в особових справах працівників та/або військовослужбовців.

3. З'ясування інформації щодо причин звільнення (орієнтовний термін: не пізніше двох днів з дня отримання інформації)

Вз'ясування інформації щодо причин звільнення працівників та/або військовослужбовців від безпосереднього керівництва, колег по службі, а також у осіб, які звільняються..

4. Запрошення документів (орієнтовний термін: необмежений)

Запрошення працівників та/або військовослужбовців, які подали на розгляд до кадрових підрозділів відповідні документи для оформлення пенсії для отримання психологічної консультації. У разі відмови працівників та/або військовослужбовців від допомоги та підтримки у сфері психічного здоров'я, подальші етапи цього протоколу не реалізуються.

Додатково, у разі потреби, під час групових бесід, може бути проведене:

- Анонімне онлайн анкетування щодо мотивів звільнення зі служби та очікувань від змін та нових обставин (додаток 1);
- Фахові консультації із залученням представників юридичного, фінансового, медичного та соціального забезпечення.
- Узагальнені результати анкетування, проведеного протягом року доповідають курівництву підрозділу (служби) з метою створення сприятливих умов праці.

5. Індивідуальна (групова) бесіда

Проводиться з метою з'ясування інформації щодо мотивів звільнення працівників та/або військовослужбовців зі служби (професійні, особистісні, організаційні)

2. ОСНОВНИЙ ЕТАП

Ціль етапу - формування навичок для успішної адаптації до змін або нових обставин.

Основний етап передбачає:

Захід 1: Планування роботи (орієнтовний термін: відповідно до запланованої та узгодженої дати з працівником)

1. Проводиться з метою організації надання психологічної підтримки кожному працівнику та/або військовослужбовцю перед звільненням, виходом на пенсію, переходом від військової служби до цивільного життя, у тому числі й з працівниками та/або військовослужбовцями, які мають право на пенсійне забезпечення відповідно до законодавства та продовжують проходження служби.

2. Заходи передбачені планом повинні бути спрямовані на розвиток адаптаційних можливостей та потенціалу ефективності у стресових умовах, навичок саморефлексії, позитивної самооцінки, цілепокладання та резильєнтності.

3. Забезпечується складання плану з надання психологічної підтримки з визначенням потреб, запланованих заходів, дат їх проведення та стану виконання (складається в довільній формі)

4. При складанні плану враховуються: потреби отримувача послуг, його фізичний та психологічний стан, вік, стать та індивідуально-типологічні особливості, інформація отримана в ході індивідуальної (групової) бесіди, яка передбачена пунктом 5 розділу 1 (Попередній етап).

Захід 2: Реалізація заходів, передбачених планом.

У ході реалізації заходу 2 обов'язково забезпечується:

1. Психологічне просвітництво

З метою профілактики та попередження розвитку психічних розладів, інших проблем, які стосуються психічного здоров'я, формування загального уявлення про психічне здоров'я та навичок турботи про нього.

Під час цього заходу здійснюється:

1.1 Інформування про вікові особливості та основні труднощі з якими може зіткнутися людина під час виходу на пенсію; про ознаки, прояви, причини і перебіги психічних розладів, інших проблем, які стосуються психічного здоров'я та стратегії психологічної допомоги.

1.2 Навчання практичним навичкам психологічної стійкості та стратегіям для управління стресом і покращення загального самопочуття.

1.3 Надання психологічної допомоги окремим особам і сім'ям у розпізнаванні попереджувальних ознак кризових ситуацій пов'язаних із психічними розладами та іншими проблемами, які стосуються психічного здоров'я та розробка планів безпеки для вирішення кризових ситуацій.

2. Психологічна діагностика

З метою оцінки наявного психологічного стану працівника та/або військовослужбовця.

Під час цього заходу здійснюється:

2.1 Визначення психологічних чинників, які впливають на ефективність процесу адаптації до змін та нових умов, зокрема загальний рівень психологічної готовності до виходу на пенсію, здатність до самоаналізу минулого досвіду [с. 79–83].

2.2 Визначення наявних схильностей, здібностей, інтелекту з різними професіями за методикою професійного самовизначення Дж. Голланда.

2.3 Визначення життєвих орієнтирів для формування образу майбутнього та відповідних життєвих орієнтирів [с. 116–122].

2.4 За потреби виявлення особистісної деформації в результаті професійної діяльності, що може проявлятися у змінах таких структурних компонентів особистості як самооцінка, самосвідомість, рівень емоційно-вольової регуляції, стереотипний характер та ін. – можуть застосовуватися додаткові методики [с. 133–135]. Також, як потенційну складову психологічного портрету, може бути запропоновано обстежуваним оцінювання інструментами психодіагностики (шкал/тестів/опитувальників), які є сучасними та валідними.

3. Психологічне консультування

З метою надання психологічної підтримки працівникам та/або військовослужбовцям, зокрема у визначені потреб, аналізі ситуації, пошуку рішень, контролю і підтримці.

4. У разі потреби

Можуть надаватись інші послуги у сфері психічного здоров'я спрямовані на забезпечення психологічного благополуччя працівника та/або військовослужбовця.

Додатково, у разі потреби:

- З працівниками та/або військовослужбовцями може проводитись групова робота. Групи учасників формуються відповідно до пережитого досвіду, проблем та інтересів.

3. ПЕРЕВІРОЧНИЙ ЕТАП

Ціль перевірочного етапу - моніторинг інформації про адаптацію працівника та/або військовослужбовця до нових умов після звільнення зі служби, виходу на пенсію, переходу від військової служби до цивільного життя та надання психологічної підтримки, у разі ускладненого процесу адаптації до цивільного життя

Захід 1: Комунікація

Комунікація з працівником та/або військовослужбовцем через 6 та 12 місяців після його звільнення зі служби для з'ясування стану справ щодо адаптації до нових умов життя (наявність трудових відносин та причини працевлаштування: фінансова необхідність, бажання залишатися активним, соціальна інтеграція або інтерес до професійної діяльності, відчуття себе потрібним та підтримувати соціальні контакти та/або бажання передати досвід; фізичне благополуччя (стан здоров'я); психічне благополуччя (превалювання позитивних емоцій над негативними і позитивна оцінка свого життя).

Комунікація здійснюється шляхом проведення особистих зустрічей чи розмови телефоном з працівником та/або військовослужбовцем.

Захід 2: Організація та надання психологічної підтримки

працівникам та/або військовослужбовцям (далі- звільнених зі служби) у разі ускладнення адаптації до умов цивільного життя після звільнення зі служби.

1. Інформування про ускладнений процес адаптації у звільнених зв служби та надання рекомендацій щодо їх підтримки:

1.1 Колег по службі, в тому числі й тих, які адаптувалися до цивільного життя після звільнення зі служби.

1.2 Представників ветеранської організації системи МВС.

2. Надання позицій звільненим особам зі служби про можливість:

2.1 Отримання психологічних консультацій;

2.2 Участь у групах емоційної підтримки, які організуються психологом або фіхівцем з досвідом у проведенні подібних заходів;

2.3 Відвідування громадських організацій, які надають підтримку звільненим особам зі служби.

1.6. Висновки

В Україні існує значна кількість нормативно-правових актів, ухвалених центральними органами виконавчої влади. Втім, ці документи містять відмінні підходи до визначення допомоги, підтримки та супроводу, а також форм їх надання, що призводить до нерівності у забезпеченні допомоги в органах влади, підрозділах і громадах.

Формування і виконання нормативно-правових актів різними центральними органам виконавчої влади призводить до втрати взаємозв'язку між ними і, як наслідок, втрати фокусу уваги держави на учасника системи переходу. Наприклад, лише в одному нормативному акті Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України існувала категорія військовослужбовців, які перебувають в процесі звільнення (на даний час цей акт втратив силу, тому що 06.10.2025 року експериментальний проект завершився і не був продовжений), а фокус діяльності центральних органів виконавчої влади зберігається лише на виконання розрізнених функцій, без системного супроводження учасника системи переходу від однієї ланки до іншої.

Наведений аналіз нормативно - правової бази дає підстави зробити висновок, що в Україні відсутня система переходу від військової служби до цивільного життя.

В зв'язку з тим, що діяльність із супроводу не є системною, для більшості ветеранів не досягаються основні задачі переходу, які відображені в дослідженні Ветеран ХАБ «Шлях ветеранів та ветеранок. Дослідження про досвід війни і повернення до цивільного життя»

https://veteranhub.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/doslidzhennia-shliakh-veteraniv-ta-veteranok.pdf?utm_source=chatgpt.com

- Приймаєш рішення завершити службу
- Оформлюєш документи для звільнення
- Виходиш з частини з підписаним обліковим листом

Кінець служби

Хвороба / поранення

Вік

Демобілізація

Полон

Кримінальний процес

Смерть

Зникнення безвісті

- Ідеш додому
- Вперше повертаєшся додому після служби
- Стаєш на облік резерву
- Дбаєш про критичні стани свого здоров'я
- Відпочиваєш від служби
- Оформлюєш пільги та статуси
- Починаєш цивільну діяльність

Початок цивільного життя

🕒 ~ 1 – 1,5 роки

- Починаєш / продовжуєш навчатися
- Змінюєш коло спілкування
- Інтегруєш власний військовий досвід
- Шукаєш хобі / організуєш дозвілля
- Шукаєш роботу / іншу значущу діяльність
- Виробляєш власну позицію

Віднайдення себе нового

🕒 ~1,5 роки

Піклування про себе

- Піклуєшся про власне фізичне здоров'я
- Дбаєш про власний комфорт
- Піклуєшся про власне психічне здоров'я

Зараз у багатьох військових, які переходять в статус цивільних, а також у їх сімей з'являється відчуття обурення через те, що після поранення або звільнення ти не потрібен війську, що для них фактично прирівняно до забуття, а для людини бути поза межами спільноти рівноцінно смерті.

Ми повинні сформувати в суспільстві безшовну передачу людини від військової спільноти до ветеранської. Зараз, в період активних військових дій, ці спільноти здебільшого спрямовані одна до одної, бо всі, хто звільняється з війська, продовжують піклуватись про тих, хто залишився на лінії фронту, зберігається невід'ємне бажання бути зі своїми побратимами.

- А що буде після завершення бойових дій?
- Яке зміщення цілей відбудеться у всіх, хто буде демобілізуватись?
- Як Збройні Сили України зможуть зберегти реальний моральний зв'язок між військом та ветеранами-резервістами, ветеранами, які втратили здоров'я на війні?
- Як Громади зустрінуть кожного хто повернеться додому?
- Як забезпечити ефективність всіх державних сервісів - медичних, соціальних, юридичних для турботи про життя ветерана?
-

Законодавство встановлено, що кожний мобілізований повинен пройти базову військову підготовку - тобто цивільна особа, яка стає виконувати обов'язок захисту України, має можливість щонайменше три місяці пройти навчання, як воювати, як виконувати накази, як берегти своє життя та життя побратимів, як знищувати ворога.

На жаль, сьогоднішня реальність полягає в тому, що людина, яку війна вирвала зі звичного життя і змусила повністю перелаштуватися на інший спосіб існування — на місяці, а то й роки, — повернувшись до цивільності, не може просто «стати як раніше». Досвід війни змінює людину назавжди. Саме тому кожен, хто повертається, потребує **БПЦЖ — Базової Підготовки до Цивільного Життя**.

В Україні необхідно закріпити базові, але чітко визначені правила переходу від військової служби до цивільного життя, які мають бути імплементовані безпосередньо у законодавчому акті, що регулюватиме увесь процес. Цей процес має охоплювати кожен крок Переходу — від Сил безпеки та оборони (Міністерство оборони, МВС, СБУ, ін.), через ролі всіх центральних органів виконавчої влади (особливо Міністерство у справах ветеранів України, Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України, Міністерство охорони здоров'я) і завершуватись на рівні громади — старости, сусідів...

Розділ 2

Чи працюють стратегії?

2. ЧИ ПРАЦЮЮТЬ СТРАТЕГІЇ?

Стратегія національної безпеки України (затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> визначає, що людський капітал - запорука майбутнього України.

Для його розвитку необхідно:

- створювати робочі місця в Україні;
- модернізувати систему дошкільної та повної загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти, привести освітні стандарти до потреб суспільного розвитку та до найкращих світових зразків;
- створити умови, необхідні для культурного розвитку та збагачення громадян України, популяризації українського та світового мистецтва, музики, літератури;
- створити умови, зокрема інфраструктурні, для популяризації серед громадян масового спорту з метою покращення їх здоров'я та фізичного розвитку;
- забезпечити рівні можливості жінок і чоловіків для реалізації та розвитку їх здібностей та потенціалу, а також сприяти безбар'єрності у різних аспектах життя людини;
- забезпечити зростання добробуту населення та надання адресної соціальної допомоги, зокрема багатодітним сім'ям і малозабезпеченим громадянам;
- створити економічні та соціальні умови для підвищення рівня народжуваності та зниження рівня смертності шляхом впровадження ефективних соціальних механізмів підтримки дитини і сім'ї, розвитку сімейних форм виховання дітей, позбавлених батьківського піклування, підтримки послуг раннього розвитку дитини, материнства;
- забезпечити право людини на охорону здоров'я, зокрема популяризацію здорового способу життя, попередження захворювань, раннє діагностування, якісне комплексне лікування, реабілітацію з перших днів захворювання, паліативні послуги, розвиток трансплантації, належне медикаментозне забезпечення, впровадити стандарти доступних і якісних медичних послуг, сформувати ефективну систему біобезпеки і біологічного захисту;
- удосконалити систему контролю якості, ефективності та безпеки лікарських засобів;
- забезпечити особам з інвалідністю повну інклюзію у суспільство, рівність прав і можливостей на доступ до сервісів і послуг, роботи, відпочинку та активного соціального життя.

Стратегія національної безпеки України стала основою для розробки та затвердження **Стратегії людського розвитку** (затверджена Указом Президента від 2 червня 2021 року № 225/2021) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#Text>)

Оперативна ціль 4.11

Забезпечення послугами із професійної адаптації та психологічної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей.

Основні завдання для реалізації цілі

- задоволення освітніх потреб ветеранів війни та членів їх сімей;
- забезпечення послугами із професійної адаптації ветеранів війни та членів їх сімей шляхом підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації за професіями та спеціальностями;
- стимулювання розвитку підприємницької ініціативи серед ветеранів війни та членів їхніх сімей;
- розроблення концепції зміни військової кар'єри ветеранів війни на цивільну;
- стимулювання широкого залучення ветеранів війни та членів їхніх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни до заходів фізкультурно-спортивної реабілітації, ресоціалізації, здобуття нових знань і компетентностей для забезпечення власної економічної самостійності;
- побудова ефективної системи комплексної психологічної допомоги ветеранам війни та членам їхніх сімей, членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни;
- створення системи моніторингу потреб ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності, членів їхніх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни у медико-психологічних, психологічних і соціальних послугах;
- підвищення якості психологічних послуг, що надаються ветеранам війни та членам їхніх сімей, шляхом стандартизації, моніторингу та оцінювання якості наданих послуг;
- створення умов для доступу ветеранів війни та членів їхніх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни до послуг із фізкультурно-спортивної реабілітації незалежно від місця проживання, зокрема, створення безперешкодного доступу до об'єктів фізкультурно-спортивної реабілітації з урахуванням вимог універсального дизайну та доступності для маломобільних осіб;
- забезпечення доступності та підвищення якості усіх реабілітаційних послуг, що надаються ветеранам війни та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни;
- підтримання, зміцнення та відновлення здоров'я ветеранів війни та членів сімей ветеранів війни.

Стратегія воєнної безпеки України (затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>) визначає зміст для ресурсного задоволення потреб оборони України і в першу чергу йде мова саме про збалансоване використання людського капіталу.

Задоволення потреб всеохоплюючої оборони України передбачає адаптивне до змін безпекового середовища та збалансоване з можливостями держави використання людського капіталу, інформаційних, матеріальних, фінансових ресурсів України, їх підсилення ресурсами держав-партнерів.

Громадяни України на військовій службі та службі у військовому резерві становлять найбільш цінний оборонний капітал держави.

Комплектування професійними та вмотивованими військовослужбовцями здійснюватиметься в єдиній системі, що охоплюватиме військову підготовку в закладах загальної середньої освіти, навчання в системі військової освіти та управління кар'єрою військовослужбовця, турботу про збереження життя і здоров'я особового складу, належне соціальне забезпечення військовослужбовців, членів їх сімей та осіб, **звільнених з військової служби в запас і відставку, підготовку військово-навчального резерву.**

Стратегія залучення, розвитку та утримання людського капіталу в силах оборони України на період до 2027 року, затверджена Наказом Міністерства оборони України від 29 грудня 2024 року №862/нм <https://lexinform.com.ua/militarylex/nakaz-862-nm-vid-29-12-2024-pro-zatverdzhennya-strategiyi-zaluchennya-rozvytku-ta-utrymannya-lyudskogo-kapitalu-v-sylah-oborony-ukrayiny-na-period-do-2027-roku/>

Політика залучення, розвитку і утримання людського капіталу в силах оборони, викладена на сайті Міністерства оборони України кореспондується з вищезазначеною Стратегією і у п. 4.2 і 4.3 визначає наступне:

4.2 Нова система переходу від військової кар'єри до цивільного життя

З початком широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України стартував перегляд механізмів підтримки військовослужбовців, які звільняються або звільнені зі служби (зокрема ветеранів війни) щодо забезпечення їм права на соціальну та професійну адаптацію до цивільного життя.

З метою забезпечення належних умов для переходу від військової кар'єри до цивільного життя військовослужбовців, які підлягають звільненню або звільнені зі служби (зокрема ветеранів війни), **заплановано:**

- запровадити нову систему переходу від військової кар'єри до цивільного життя військовослужбовців, які підлягають звільненню або звільнені зі служби (зокрема ветеранів війни), відповідно до принципів та підходів держав-членів НАТО та врахувати при цьому особливості звільнення під час дії воєнного стану;

- забезпечити взаємодію та координацію діяльності Міноборони, органів військового управління ЗСУ та ДССТ з центральними органами виконавчої влади та недержавними організаціями в питаннях переходу від військової кар'єри до цивільного життя військовослужбовців, які підлягають звільненню або звільнені зі служби, на етапі підготовки до звільнення з військової служби;
- уточнити завдання, функції та повноваження Міноборони, органів військового управління ЗСУ та ДССТ щодо забезпечення функціонування нової системи переходу від військової кар'єри до цивільного життя;
- врахувати питання системи переходу від військової служби до цивільного життя під час розроблення та впровадження нових алгоритмів управління кар'єрою військовослужбовців за військовим званням як одного з її елементів, з метою забезпечення механізмів повного циклу проходження служби різними категоріями військовослужбовців (від прийняття на військову службу, управління кар'єрою військовослужбовця під час її проходження до його звільнення з військової служби);
- надати можливість пріоритетного працевлаштування в системі Міноборони військовослужбовців ЗСУ та ДССТ, які звільняються або звільнені зі служби, зокрема ветеранів війни;
- підвищити рівень інформованості військовослужбовців під час звільнення з військової служби щодо забезпечення можливості отримання додаткової професії (спеціальності) або вдосконалення кваліфікації; про перелік навчальних закладів, професій, спеціальностей, за якими здійснюватиметься навчання; про умови навчання та кількість тих, хто буде навчатися;
- здійснити комплекс заходів з інформування, висвітлення й популяризації в публічному просторі нової системи переходу від військової служби до цивільного життя.

Потребує започаткування ефективна комунікація та спільна робота (в різних форматах) органів державної влади та місцевого самоврядування, міжнародних організацій, громадських (ветеранських) організацій, навчальних закладів усіх рівнів, закладів охорони здоров'я, роботодавців, центрів зайнятості, банківських установ, що мають на меті забезпечити належні умови життєдіяльності та розвитку Захисників і Захисниць, які повернулися в громади після завершення військової служби.

Слід розробити систему заходів, що забезпечить скерування звільнених військовослужбовців на професійну підготовку, перепідготовку або підвищення кваліфікації. При цьому необхідні освітні програми (курси, тренінги тощо) для керівників органів державної влади та місцевого самоврядування щодо умов та інструментів забезпечення переходу ветеранів від військової служби до цивільного життя. У цьому контексті передбачено:

- удосконалити порядок та умови скерування військовослужбовців, які підлягають звільненню, на професійну підготовку, перепідготовку або підвищення кваліфікації, відповідності до нової системи переходу від військової служби до цивільного життя;
- підвищити рівень інформованості військовослужбовців під час звільнення зі служби про всі можливості, які забезпечує держава, зокрема щодо отримання додаткової професії (спеціальності) або вдосконалення кваліфікації;
- про перелік навчальних закладів, професій, спеціальностей, за якими здійснюватиметься навчання; про умови навчання та кількість тих, хто буде навчатись;
- забезпечити скерування 100% військовослужбовців, які підлягають звільненню зі служби та виявили бажання пройти професійну адаптацію, на відповідні курси для проходження професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації.

Слід розвивати співпрацю із закладами освіти щодо створення умов для конверсії, соціальної адаптації та науково-професійної перепідготовки військових кадрів, ветеранів війни та членів їхніх сімей. З огляду на це актуальною є розроблення навчальних програм з підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації державним коштом або коштом місцевих громад.

Подальший розвиток центрів ветеранського розвитку, з допомогою ветеранам для започаткування власної справи (зокрема через державні програми пільгового кредитування та початкового фінансування тощо), є важливим компонентом нової системи.

4.3 Ветеранська політика

Ветерани після звільнення зі служби змушені проходити доволі складний процес – повернення до цивільного життя. Завдання держави та суспільства – сформувані простий, зрозумілий і доступний алгоритм усіх етапів реінтеграції Захисників та Захисниць України в мирне життя, враховуючи потребу конструктивного реагування на всі потенційні проблеми та виклики. При цьому держава має запропонувати інструменти уникнення проблемних ситуацій чи проактивного реагування на виклики, посприяти мінімізації можливих негативних наслідків.

У цьому контексті особливого значення набувають соціологічні дослідження, що не лише з'ясовували б громадську думку з певних інформаційних приводів, а надавали змогу вивчити нові соціальні тенденції, запити та потреби різних верств населення, зокрема ветеранів. Аналіз ставлення ветеранів, Захисників та Захисниць нашої держави до реалій сьогодення є необхідним для налагодження ефективної роботи виконавчої влади, встановлення конструктивного діалогу в межах громадянського суспільства та вирішення питань взаєморозуміння на рівні соціальної взаємодії між громадянами.

Спільно з органами соціального захисту населення доцільно розширити заходи з соціальної адаптації, що враховуватимуть індивідуальні потреби ветеранів, учасників бойових дій, військовослужбовців, які були в полоні чи зазнали психічних або фізичних травм. При цьому необхідно унормувати роботу з категорією учасників бойових дій, які продовжують службу в лавах СО, задля уникнення дублювання політик й неефективного використання ресурсів. Особливий фокус – на психологічній реабілітації та працевлаштуванні як двох головних чинників, що сприяють повноцінному поверненню ветерана в суспільство. Заходи з працевлаштування чи профорієнтації ветеранів мають враховувати їхній професійний фах. Поки ветеран шукає роботу (проходить навчання), його сім'я має отримувати допомогу, зокрема грошову.

Організація заходів з національно-патріотичного виховання в громадах є важливим та необхідним кроком при формуванні ветеранської спільноти у населених пунктах, мешканці яких шанують пам'ять своїх загиблих Захисників та Захисниць. Ветерани, які повернулися до цивільного життя, є потужною рушійною силою, адже здатні об'єднати навколо себе як членів громади так і місцеву владу та спільно розробити плани заходів для підтримки родин загиблих Захисників та Захисниць (допомога та супровід батьків-пенсіонерів та/або осіб з інвалідністю, які залишилися без годувальників, підтримка та допомога вдовам з дітьми та дітям-сиротам тощо). У кожній громаді має діяти ветеранський простір, облаштований коштом місцевого та, за потреби, державного бюджету.

4.5 Зарахування звільнених військовослужбовців до військового оперативного резерву

В особливий період до військового оперативного резерву обов'язково зараховуються військовослужбовці звільнені з військової служби, які за своїми професійно-психологічними характеристиками та станом здоров'я придатні до служби у військовому резерві (військової служби).

Для СО це дозволяє не допустити втрати обліку підготовлених людських ресурсів, які брали безпосередню участь у бойових діях, що, в свою чергу, дає змогу зберегти накопичений бойовий потенціал підрозділів, зарахувавши до них цих осіб (резервістів).

Слід розглянути можливість та доцільність поширення аналогічних правил щодо обов'язкового зарахування звільнених військовослужбовців до військового оперативного резерву безвідносно до дії особливого періоду.

Необхідно переглянути та вдосконалити порядок обліку та систему підготовки резервістів, проаналізувати кількість та покращити якість роботи навчальних центрів, вищих військових навчальних закладів, що проводять курси перепідготовки та підвищення кваліфікації офіцерського складу.

Не зважаючи на те, що стратегія затверджена вже як два роки - НЕ запроваджено нову систему переходу від військової кар'єри до цивільного життя військовослужбовців, які підлягають звільненню або звільнені зі служби (зокрема ветеранів війни), відповідно до принципів та підходів держав-членів НАТО та врахувати при цьому особливості звільнення під час дії воєнного стану;

Стратегія формування системи повернення з військової служби до цивільного життя на період до 2033 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках, затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2024 р. № 1350-р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1350-2024-%D1%80#Text>

Учасниками такої системи повернення є особи, які звільняються або звільнені з військової служби, поліцейські, особи рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, які визнані в установленому порядку **непридатними до відповідної служби**, зокрема з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, та **постраждалих учасників Революції Гідності** (далі - учасники системи повернення).

Схвалення цієї Стратегії зумовлено необхідністю **удосконалення** діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій з метою впровадження демократичних принципів щодо повноцінного задоволення потреб учасників системи повернення та розв'язання системних проблем, з якими вони стикаються.

За результатами системного аналізу становища учасників системи повернення визначено такі потреби:

- необхідність психологічної підтримки;
- впровадження єдиної моделі підтримки учасників системи повернення із стандартизованими механізмами надання послуг, показниками ефективності таких послуг;
- надання якісних послуг за принципом “рівний рівному”, які передбачають підтримку і супровід учасників системи повернення у процесі реінтеграції;
- запровадження та розвиток спеціалізованої системи супроводу учасників системи повернення, зокрема, на ринку праці;
- збереження потенціалу учасників системи повернення як основи у системі національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання майбутніх поколінь та формування ефективного кадрового військового резерву;
- врахування у наявній системі військового кадрового менеджменту учасників системи повернення, що включає сукупність принципів, методів, засобів та форм управління персоналом;
- імплементація у силах оборони політики залучення, розвитку та утримання людського капіталу до, під час та після проходження військової служби.

Зазначене свідчить про потребу у впровадженні системного та комплексного підходу до формування політики підтримки учасників системи повернення у процесі соціальної реадаптації та реінтеграції.

Метою Стратегії є формування системи повернення шляхом створення інституційних, соціально-економічних та політичних умов для успішної реабілітації, соціально-економічної та політичної реінтеграції учасників системи повернення з урахуванням їх групових та індивідуальних потреб з метою **забезпечення загальноприйнятих норм цивільного життя**, а також принципу безбар'єрності.

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 1

СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ПОВЕРНЕННЯ.

Показник досягнення - розроблено проекти законодавчих актів, які внесено на розгляд Верховної Ради України, та прийнято нормативно-правові та інші акти, які необхідні для виконання вимог законів.

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 2

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПОВЕРНЕННЯ.

Показник досягнення - затверджено уніфіковані стандарти, механізми побудови системи повернення, а також показники практичного виконання законодавчих вимог, що забезпечить надання якісних послуг учасникам системи повернення у територіальних громадах.

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 3

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕОБХІДНОЇ ПІДТРИМКИ УЧАСНИКІВ СИСТЕМИ ПОВЕРНЕННЯ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ.

Для досягнення стратегічної цілі 1 передбачено виконання таких завдань:

- визначення стану інфраструктури системи повернення та причин виникнення проблем в учасників системи повернення у ході надання їм послуг суб'єктами інфраструктури;
- оновлення законодавства для ефективного впровадження системи повернення;

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 4

СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ САМОСТІЙНОСТІ УЧАСНИКІВ СИСТЕМИ ПОВЕРНЕННЯ, ЗОКРЕМА З ЧИСЛА ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ.

Стратегія формування системи повернення з військової служби до цивільного життя на період до 2033 року містить опис загальних і необхідних кроків для створення в Україні діючих механізмів і процедур в системі переходу від військової служби до цивільного життя

СЛАБКИМИ МІСЦЯМИ СТРАТЕГІЇ Є:

1. Визначення учасників системи повернення дуже звужене (особи, які визнані в установленому порядку непридатними до відповідної служби) і не відповідає масштабам війни в Україні і залученості до участі в неї людського капіталу
2. Стратегічні цілі визначені не вірно і дублюються з цілями Стратегії ветеранської політики (затверджена
3. Відсутність контролю за виконання Стратегії, зокрема, Операційний план заходів з реалізації у 2025 році затвердженої стратегії не виконано по наступним пунктам:

НЕ підготовлено узагальнений звіт про стан інфраструктури системи повернення та причини виникнення проблем в учасників системи повернення під час отримання відповідних послуг

НЕ підготовлено перелік нормативно-правових актів, які потребують удосконалення в частині покращення надання послуг учасникам системи повернення

НЕ підготовлено аналітичну довідку щодо оцінки наявних ресурсів, необхідних для забезпечення функціонування системи повернення

НЕ має проекту - оновлення законодавства для ефективного впровадження системи повернення

НЕ забезпечено здійснення заходів щодо популяризації системи повернення на всіх рівнях із залученням представників інститутів громадянського суспільства (ветеранської спільноти)

НЕ удосконалено та/або розроблено нормативно-правових актів щодо створення сприятливих умов для зайнятості учасників системи повернення

НЕ запроваджено спеціалізовані програми реабілітації учасників системи повернення, у тому числі із застосуванням сучасних технологій спорту та реабілітації

НЕ забезпечено прийняття відповідних стандартів (методичних рекомендацій)

2.1 Висновки.

Ознайомившись з наведеними вище стратегіями, можна сказати, що ми маємо їх переглянути, враховуючи повномасштабне вторгнення і залучення мобілізаційного резерву до оборони України та необхідність повоєнного відновлення України, обумовлене війною.

Основну роль в обох ситуаціях відіграють ЛЮДИ - Громадяни України на військовій службі та службі у військовому резерві, які становлять найбільш цінний оборонний капітал держав, так визначає Стратегія воєнної безпеки України. Довготривала війна показала, що втрата людського капіталу у всіх сферах життєдіяльності є критичною для Перемоги та відновлення України.

У всіх наведених стратегіях спостерігається розрізнення трьох категорій “ветерани”, “військовослужбовці”, “резерв” - хоча в реальності ці всі категорії можуть застосовуватись до однієї особи. Розрізнення цих понять в різних стратегіях призводить до того, що бюрократичні механізми держави внаслідок дуже масштабного виклику зосереджуються на окремих точкових задачах і безперервність турботи про конкретну людину втрачається і як результат втрачається основна поточна задача України - збереження людського капіталу, як ключового чинника в Перемозі.

Держава повинна терміново переглянути всі стратегії та уніфікувати їх в розрізі шляху збереження людського капіталу - людей, які мають бойовий досвід, людей, які будували військову кар’єру, їхніх сімей, сімей, які втратили рідних на війні.

Стратегічними цілями при перегляді стратегії національної безпеки та пов’язаних з нею стратегій можуть бути:

1. Збереження та формування операційного резерву - для швидкого реагування на загрозу безпеці країни
2. Ефективне повернення учасників сил безпеки і оборони в цивільне життя - та включеність їх у відновлення України.

І для досягнення цих цілей необхідно прийняти Закону України «Про перехід від військової служби до цивільного життя» який визначить чітку процедуру переходу і роль в ній кожного суб’єкта та учасника, а також внесення змін до Закону України “Про національну безпеку України”, щодо чіткого визначення, що збереження людського капіталу і його відновлення, є ключовим елементом безпеки.

Розділ 3

Міжнародна практика

Для побудови в Україні ефективної системи переходу від військової служби до цивільного життя корисним є аналіз зарубіжного досвіду країн, які мали/мають досвід участі у воєнних конфліктах.

В цьому розрізі можна спиратись на відповідні дослідження, проведені ГО «Принцип», реалізоване в рамках проєкту «Комплексний підхід до реінтеграції ветеранів в Україні за підтримки Посольства Королівства Нідерландів в Україні (джерело: <https://www.pryncyp.org/analytics/perehid-vid-vijskovoyi-sluzhby-do-cyvilnogo-zhyttya-konteksty-dosvidy-rishennya/>) та ГО «Український інститут майбутнього», проведене за підтримки Асоціації підприємців-ветеранів АТО, Всеукраїнської профспілки захисників України, спортсменів та працівників сфер, БФ «Сталеві» за підтримки МХП (джерело: <https://drive.google.com/file/d/10LNau6OviXkKH2LKw72fhCwvIZFeBNGL/view>)

Зазначені дослідження стосуються аналізу ветеранських політик в таких країнах як Литва, Польща, Фінляндія, Ізраїль, Велика Британія, США, Канада.

3.1 Ізраїль

Враховуючи триваючий конфлікт **Ізраїлю** з арабськими країнами, найчастіше звертаються до його досвіду.

За напрямком фізичне здоров'я та реабілітація після поранення у випадку інвалідності під час реабілітації до кожного військовослужбовця в Ізраїлі прикріплюється особа, яка відповідає за процес реабілітації. Для її забезпечення працює організація «Beit Halochem», яка співпрацює з Міністерством оборони Ізраїлю. Лікування передбачає обстеження, надання ліків, госпіталізацію, а надання послуг не має обмеження по часу. Для військовослужбовців, звільнених з військової служби без інвалідності, протягом одного року сплачується медичне страхування.

За напрямком протезування у випадку ампутації кінцівок через 4-6 тижні військовослужбовцю надається направлення в один із трьох інститутів ампутації, де йому підберуть та встановлять протез. Також військовослужбовці мають право на встановлення зубних протезів

За напрямком психологічної допомоги звільнені військовослужбовці, які отримали інвалідність від 20% або мають ПТСР, можуть отримувати щорічно фінансову допомогу в розмірі, еквівалентному 2,7 тис. дол. (інформація станом на жовтень 2025 р), яка може бути використана на курси, розвиток нового хобі. Розмір допомоги не переглядався з 2022 року. Це дозволить військовослужбовцям отримати попередню реабілітацію. Ця допомога надається протягом 4 років або до моменту включення в програму реабілітації. Для надання психологічної допомоги в Ізраїлі працює організація «Israel Trauma Coalition», яка станом на 2025 рік має 12 центрів допомоги та реалізує програми підтримки ветеранів із ПТСР та психологічної реабілітації.

Щодо фінансових виплат, то для Ізраїлю характерною є наявність грошової виплати для будь-якого військовослужбовця після демобілізації. Ця грошова виплата здійснюється у вигляді гранту та депозиту, суми яких залежать від місця та терміну служби.

Грант («Маанак шіхрур») отримується військовим після 60 днів з моменту звільнення зі служби і може бути використаний на будь-які потреби.

Депозит («Пікадон») може бути використаний військовослужбовцем на оплату навчання, купівлю житла, відкриття бізнесу, наукові дослідження, одруження, навчання з водіння. Після 5 років з моменту звільнення зі служби цей депозит може бути використаний у будь-яких цілях, однак гроші витрачаються тільки в межах країни Ізраїль.

Звільнені військовослужбовці з інвалідністю мають право на щомісячну грошову виплату у разі отримання інвалідності від 20%. За кожен відсоток інвалідності розмір виплати станом на 2025 рік збільшується на 56.96 н.і.ш. (15 дол. США). Для тих хто отримав інвалідність від 10% до 19% надається одноразова виплата від 61,5 тис н.і.ш. (близько 16,6 тис. дол) до 233,7 тис н.і.ш. (62,8 тис. дол.) (залежить від % інвалідності).

Останній перегляд розміру допомоги відбувся в липні 2024 року. Якщо звільнений військовослужбовець з інвалідністю частково або повністю втратив працездатність, він має право на отримання доплат, розмір яких залежить від % інвалідності та сімейного статусу.

У разі втрати працездатності і інвалідності вище 50% замість доплат та основної компенсації, військовослужбовець може отримати нову щомісячну виплату, для військовослужбовців без дітей станом на 2025 рік розмір виплати становить від 11 тис. н.і.ш. (2,9 тис. дол) до 14,2 тис. н.і.ш (3,8 тис. дол). Для осіб з дітьми — від 12,2 тис. н.і.ш. (3,3 тис. дол) до 15,4 тис. н.і.ш. (4,2 тис. дол.)

За напрямком забезпечення житлом, для програм підтримки в Ізраїлі характерним є надання компенсації ветеранам у разі пошкодження їхнього житла внаслідок бойових дій; можливість тимчасово проживати в «Будинках солдатів» («Бейт Хаяль») до 3 місяців після демобілізації; депозит («Пікадон»), який може бути використаний на купівлю житла.

Військовослужбовці, які отримали інвалідність від 50% можуть отримувати фінансову допомогу на оренду житла, розмір якої у 2025 році становить 2826 н.і.ш. (близько 768 дол.), сума допомоги збільшується для студентів, сімей із дітьми до 18 років, осіб в інвалідному візку. Також є можливість отримати кредит на ремонт житла, сума якого залежить від ступеню інвалідності.

За напрямком працевлаштування військовослужбовцям Ізраїлю надається повний супровід працевлаштування для осіб з інвалідністю (консультування, пошук роботодавця, фінансування стажування, забезпечення необхідним обладнанням, яке забезпечить умови праці для осіб з інвалідністю). Держава компенсує роботодавцю відсутність демобілізованого працівника, який є непрацездатним внаслідок інвалідності.

Виплата по безробіттю для ветеранів не може бути меншою за денну виплату для військовослужбовців, яку вони можуть отримувати не більше 70 днів. Консультації з написання резюме і пошуку роботи.

За напрямком освіти та перекваліфікації передбачена можливість проходження кваліфікаційної перепідготовки для тих ветеранів, які не мають інвалідності. Таку підготовку вони мають право пройти протягом року після демобілізації. У разі отримання інвалідності від 20% військовослужбовці можуть отримати фінансування на навчання, на стипендії, фінансову підтримку для оплати репетиторів на період 4 роки, відшкодування на купівлю комп'ютера тощо.

Крім того існує Програма «Mishli», яка передбачає 100% фінансування повної середньої освіти для осіб, які її не закінчили. Надається допомога у розвитку професійної кар'єри протягом двох років після закінчення навчання, а також програма «Nachshonim for Teaching», яка надає можливість демобілізованим військовослужбовцям отримати професійну підготовку у сфері освіти, після закінчення якої вони можуть працювати викладачами або на керівних посадах у закладах освіти.

За напрямком підтримки власного бізнесу передбачена депозитна програма («Пікадон»), який може бути використаний на його відкриття.

Серед інших пільг для звільнених військовослужбовців передбачені наступні:

- знижка в розмірі 50% на оплату в громадському транспорті у разі встановлення інвалідності від 10%;
- відшкодування витрат на психічне лікування членів сім'ї (в разі, якщо звільнений військовослужбовець отримав інвалідність від 20% або має ПТСР чи інші психічні захворювання, то члени сім'ї можуть отримати відшкодування за годину психіатричної терапії на тиждень, розмір відшкодування станом на 2025 рік — 384 н.і.ш (близько 103 дол.);
- компенсація 40% річної оплати за навчання дітей військовослужбовців з інвалідністю від 20% до 100% в університетах;
- можливість брати участь в групах групової терапії, які діють на базі реабілітаційних центрів для військовослужбовців для лікування психологічних проблем.

В цілому, як зазначено у дослідженні ГО «Принцип», Ізраїль пропонує модель Переходу, яка орієнтована на загальну участь громадян у службі, інтеграцію осіб з інвалідністю та підтримку молодих військових, що не мають родин, а основу такої моделі переходу становлять два універсальні фінансові інструменти – одноразовий грант (виплата) та депозитний рахунок (з цільовим призначенням на 5-10 років). Ці механізми спрямовані на забезпечення найбільш пріоритетних потреб звільнених військовослужбовців. Важливо, що їхній розмір залежить від декількох факторів, серед яких і соціальне-економічне становище військовослужбовця. Водночас, наголошується на тому, що попри багатогранність програми, існує і нерівність у доступі до ресурсів для професійних військових із тривалим стажем.

3.2. Сполучені Штати Америки

За напрямком фізичного здоров'я, реабілітації після поранення у США для кожного ветерана передбачено медичне страхування для більшості видів медичних послуг. Водночас, перелік і вартість послуг, яку покриватиме страховка, не є однаковою, а залежить від пріоритетної групи, до якої відноситься ветеран. Всього таких груп є 8 і належність до них ветерана залежить від його місця військової служби, рівня доходу, рівня інвалідності.

Медична допомога складається з обстеження, щеплення, проведення операцій, невідкладної медичної допомоги, консультації з дієтологом, психологічної допомоги, лікування нарко- та алкозалежності тощо. Отримання медичних послуг ветеранами можливо в 1380 медичних закладах, які підпорядковуються Міністерству у справах ветеранів США. Медична допомога не є повністю безкоштовною і в залежності від пріоритетної групи необхідно доплачувати кошти за отримані послуги. Наприклад, якщо ветеран має інвалідність нижче 10%, то він має заплатити 50 дол. за КТ або МРТ.

Крім того, ветерани можуть отримувати лікування в межах окремих медичних програм, як, наприклад:

VADIP — програма стоматологічного страхування зі знижкою для ветеранів, які не мають пільг щодо безкоштовної стоматологічної допомоги.

Foreign Medical Program (FMP) — програма, яка покриває вартість лікування ветерана за кордоном, яке пов'язано з інвалідністю, хворобою чи травмою, що була спричинена військовою службою.

Polytrauma / TBI System of Care — програма лікування черепномозкових травм, які отримали ветерани.

За напрямком протезування ветерани можуть отримувати послуги в межах програми VA Prosthetic and Sensory Aids Service (PSAS) — це програма протезування та обслуговування протезів для ветеранів, які цього потребують.

За напрямком психологічної допомоги ветеранам надаються психологічні послуги з лікування ПТСР, депресії, суїцидальних настроїв, травм пов'язаних із сексуальним насильством або домаганнями.

Так, за напрямком лікування ПТСР створено 200 програм, в межах яких надаються послуги індивідуальної або групової терапії, медикаментозне лікування тощо.

Крім того, функціонує онлайн платформа «Veteran Training», за допомогою якої ветерани можуть пройти навчальні курси, які допоможуть вирішити психологічні проблеми.

Також діє дослідницька програма «Million Veteran Program (MVP)», яка вивчає як гени, військова служба та спосіб життя впливають на життя ветеранів. До цієї програми доєдналися близько 1 млн ветеранів і науковці досліджують такі хвороби як ПТСР, рак, хвороби серця, тривожність тощо

В межах фінансової підтримки ветеран в США може отримувати щомісячну грошову виплату в разі отримання інвалідності або ПТСР, що впливають на працездатність ветерана. Такі виплати залежать від рівня інвалідності, сімейного статусу, проживання з батьками чи окремо, наявності дітей.

Для ветеранів передбачені додаткові пенсійні виплати після 65 років. Однак, розмір пенсії визначається як різниця між Maximum Annual Pension Rate (максимальна річна пенсія яка визначається Конгресом США) та річним доходом (до річного доходу ветеранів також додається дохід який отримують утриманці). Водночас, передбачено, що в разі якщо вартість майна, яким володіє ветеран, перевищує певний ліміт, який переглядається щорічно (зараз це 159 тис. дол і вище), то він не матиме права на отримання пенсії.

Для ветеранів, які не в змозі управляти своїм фінансами, в межах програми «Fiduciary Program» можливо призначення довіреної особи, яка управлятиме виплатами, які отримує ветеран.

За напрямом забезпечення житлом існує програма кредитування ветеранів «VA Home Loan Program», яка допомагає їм придбати нове житло чи рефінансувати вже отриману іпотеку. В межах цієї програми умови кредитування відрізняються, але загальним є відсутність необхідності вносити перший внесок, нижчі процентні ставки за кредитом або фіксована ставка за іпотекою; можливість замінити іпотечний кредит, який забезпечений Департаментом у справах ветеранів США, на інший кредит з нижчою відсотковою ставкою.

Програма «Cash-out refinance loan» надає можливість замінити іпотечний кредит без забезпечення Департаментом у справах ветеранів на іпотеку із забезпеченням. Окрім того ветерани можуть замінити розмір іпотеки на більший, а різницю між новою і початковою іпотекою використати для ремонту будинку або інших потреб.

Ветеран з тяжкими формами інвалідності можуть отримати гранти на адаптацію житла в межах програми «Specially Adapted Housing Program (SAH)».

За напрямком працевлаштування ветеранські політики в Сполучених Штатах Америки характеризуються наявністю досить широкого спектру програм.

Програма «Personalized Career Planning and Guidance (PCPG)» надає ветеранам консультації з працевлаштування, освітні консультації, допомогу зі складання резюме;

Програма «Veteran and Spouse Transitional Assistance Grant Program» спрямована на підтримку ветеранів під час переходу від військової служби до цивільного життя і полягає в тому, що Міністерство у справах ветеранів надає гранти організаціям, які допомагають ветеранам із переходом до цивільного життя. У 2024 році в межах цієї програми було видано грантів на суму 5 млн дол. 13 громадським організаціям.

В межах програми «Warriors to Workforce» забезпечується навчання, підготовка та професійний розвиток ветеранів, що забезпечує можливість отримання ними навички необхідні для роботи у федеральному уряді США.

Програма «Transition Assistance Program», розроблена для підготовки військовослужбовців до успішного переходу від військової служби до цивільного життя. Містить онлайн курси, тренінги, семінари, індивідуальні консультації, складання плану переходу до цивільного життя. Розпочинається не пізніше ніж за рік до звільнення зі служби.

Програма «Veteran Readiness and Employment (VR&E)» спрямована на підготовку та допомогу із працевлаштуванням для ветеранів, які отримали інвалідність від 10%;

VR&E Reemployment track — це програма повернення до місця роботи, яке займав ветеран до початку служби. VR&E Rapid Access to Employment track — консультації з пошуку роботи, яка не потребуватиме додаткового навчання чи перепідготовки для ветерана і відповідає його навичкам.

Програма «Special Employer Incentive (SEI)» розроблена для заохочення роботодавців наймати на роботу та навчати ветеранів. Якщо роботодавець наймає ветерана, то йому відшкодовують до 50% зарплати ветерана протягом 6 місяців.

За напрямком освіти і перекваліфікації, для ветеранів, які служили у війську після 10 вересня 2001 року, покривається 100% оплата навчання, якщо ветеран служив як мінімум 3 роки, був звільнений зі служби через інвалідність або отримав нагороду «Пурпурове серце». Для інших ветеранів відсоток вартості навчання, який оплачує держава, залежить від терміну служби.

Максимальна вартість навчання, яку оплачує держава на 2025–2026 навчальний рік, становить 29,9 тис дол. Ветеранам надається допомога з купівлею книжок, оплатою проживання, вартість якого залежить від місця розташування, де проходить навчання, терміну навчання ветерана. Чим довше ветеран вчиться на освітній програмі, тим менше держава покриває оплату житла.

Інша програма «MGIB-AD» передбачає надання ветеранам щомісячних виплат терміном до 36 місяців. Ця програма передбачена для ветеранів, які служили від 2 до 3 років та у яких щомісячно вираховували 100 дол. із зарплати протягом 1 року служби, а також інші категорії військовослужбовців, визначені окремим переліком. Розмір виплати залежить від форми навчання і тривалості військової служби.

Для розвитку і підтримки власного бізнесу також існують низка програм.

Вони спрямовані на надання консультацій і допомоги ветеранам у відкритті бізнесу, допомогу із розробки бізнес-плану, навчання необхідних навичок для підприємницької діяльності, рекомендації щодо розробки та реалізації бізнес-концепції, бізнес-плану («VR&E Self-Employment track»; «Boots to Business (B2B)»; «Veterans Business Outreach Center (VBOC)»).

Для ветеранів, які заснували власний бізнес існує програма кредитування «SBA-guaranteed loan program». Кредити надаються ветеранам під гарантію The U.S. Small Business Administration (SBA), що знижує ризики для кредиторів, відповідно самим ветеранам простіше отримати позику. Ветерани можуть отримати кредит від 500 дол. до 5,5 млн дол.

3.3. Велика Британія

За напрямком фізичного здоров'я, реабілітації після поранення у Великій Британії ветеранам, які мають проблеми зі здоров'ям, налається пріоритетний доступ до Національної служби охорони здоров'я (НСЗ), в межах якої діє Мережа з питань травм ветеранів, що надає спеціалізовану допомогу ветеранам при травмах, отриманих на службі.

Для ветеранів, які мають тривалий фізичний, психічний чи неврологічний розлад або інвалідність, діє програма «Personalised care for veterans», що передбачає індивідуальний підхід до догляду за такими категоріями ветеранами. В рамках цієї програми ветерани отримують особистий бюджет (Personal Health Budget) для оплати необхідного лікування та догляду.

З метою вдосконалення якості надання послуг ветеранам, кращого розуміння та забезпечення їх потреб діє програма акредитації лікарень, хоспісів, фондів психічного здоров'я, служб швидкої допомоги, інших медичних закладів, які надають послуги ветеранам («Veterans Covenant Healthcare Alliance»).

За напрямком протезування у Великій Британії функціонують 9 спеціалізованих центрів охорони здоров'я, які за державний кошт надають ветеранам спеціалізовану протезну та реабілітаційну підтримку високої якості. В разі особливих потреб, складних випадків Комісія з протезування ветеранів може затвердити додаткове фінансування.

Крім того, в цій країні функціонують організації, які допомагають особам з інвалідністю. Як приклад, Український інститут майбутнього у своєму дослідженні наводить організацію BLESMA, яка обслуговує ветеранів з протезами, допомагає адаптуватись до життя з протезом, розвивати свої навички, у т. ч. для майбутнього працевлаштування. Організація надає гранти на покриття потреб, пов'язаних з інвалідністю (1397 грантів у 2023 році), зокрема купівлю інвалідних колясок, сходових підйомників, адаптацію ванних кімнат, кухонь, доступу до будинків тощо.

Для надання психологічної підтримки діє служба психічного здоров'я та добробуту ветеранів (Op COURAGE), призначена для допомоги ветеранам та їх сім'ям, у т. ч. лікування психічних захворювань, залежностей, психологічна підтримка напряму та через благодійні та місцеві організації для соціалізації, налагодження комунікацій, допомоги в базових потребах, таких як пошук житла, роботи (що впливає на психоемоційний стан).

Щодо фінансового забезпечення, то у Великій Британії всі ветерани отримують пенсії, розмір яких залежить від віку виходу у відставку, виду військ, в яких служила особа, тривалості служби, стану здоров'я. Передбачені компенсації військовим, ветеранам за поранення, травми, хвороби, викликані службою викликані службою від 6 квітня 2005, виплата яких можлива у формі одноразової неоподаткованої виплати або щомісячних виплат («Armed Forces Compensation Scheme») та компенсація за будь-яке поранення, хворобу, що спричинені службою до 6 квітня 2005 року («War Pension Scheme»).

Передбачена також додаткова виплата військовим і ветеранам («Armed Forces Independence Payment»), що мають важкі поранення чи психічні розлади. Вона покликана компенсувати додаткові витрати, пов'язані з травмами, що були отримані після 6 квітня 2005. Право на її отримання не залежить від рівня доходів і заощаджень ветерана. В 2024 році виплати становили близько 240 дол. / тиждень.

Ветерани повітряних сил та члени їхніх сімей можуть отримати фінансову підтримку (одноразову або регулярну) від Благодійного фонду Royal Air Force (RAF).

За напрямком забезпечення житлом ветерани Великої Британії мають пріоритет при отриманні соціального житла, передбачено надання консультацій та допомоги в його пошуку. Проте наразі соціального житла недостатньо. За оцінками Shelter, для надання ветеранам належного житла уряд повинен буде будувати 90 тис. соціальних будинків на рік протягом 10 років.

Проблему з забезпеченням житлом допомагають вирішувати благодійні організації, деякі з яких об'єдналися в Житловий кластер, який підтримується корпоративним сектором та благодійними партнерами, за рахунок чого житло для ветеранів з мережі такого кластеру може бути за доступною благодійною орендною платою.

Діє програма «Пристосування житла» під потреби ветерана, який отримав поранення під час служби та потребує додаткових зручностей. Такі ветерани можуть бути переселені в інше помешкання, що більше відповідає їхнім потребам.

Житлова програма «Forces Help to Buy» надає можливість для чинних військовослужбовців позичити до 50% річної зарплати (але до 25 тис. фунтів стерлінгів) безвідсотково для придбання житла. Заявку можна подати не пізніше, ніж з 6 місяців до дати звільнення.

Ветерани з терміном служби понад 12 років отримують допомогу на переселення.

В сфері працевлаштування отримати підтримку в пошуку роботи, перекваліфікації, подачі заявок, складанні резюме допомагають ветеранам Центри зайнятості.

Крім них працевлаштовуватися ветеранам допомагають й приватні організації, які займаються підбором персоналу для компаній. Послуги підбору персоналу серед ветеранів для компаній безкоштовні, Програма «Career Transition Partnership» фінансується Міноборони. Крім безпосередньо підбору кадрів, програма включає надання консультацій та рекомендацій експертів, навчальні курси та семінари, цифрові інструменти, що мають полегшити працевлаштування тощо.

Згідно дослідження ГО «Український інститут майбутнього», у 2023/2024 р. 88% ветеранів, які залишили службу та скористалася цією послугою, було влаштовано на роботу протягом шести місяців після звільнення зі служби.

Роботодавці, що працевлаштовують ветеранів на їхню першу роботу після звільнення з військової служби, отримують право не сплачувати страховий внесок за ветерана протягом 12-місяців.

Широкий спектр програм існують у Великій Британії **для освіти і перекваліфікації ветеранів**, зокрема, згідно доповідненню ГО «Український інститут майбутнього», такими програмами є :

- Фінансування урядом навчання ветеранів у коледжах / університетах. Наприклад, стипендія для ветеранів у розмірі 40 тис. фунтів стерлінгів на курси підготовки вчителів конкретно визначених предметів та стипендії для навчання на аспірантурі (розмір виплати актуальний на 2024–2025 навчальний рік). Програма доступна для ветеранів, що залишили службу менше ніж 5 років тому
- Доступ до звичайних студентських позик (втім, вони підлягають поверненню)
- Фінансування за підтримки Міністерства оборони програм навчання, у т. ч. через програму Enhanced Learning Credits (ELC), за якою ветерани мають доступ до фінансування навчання, перекваліфікації протягом 5-10 років після звільнення зі служби. Зазвичай до 80% вартості курсу покриває програма (ліміт до 1-2 тис. фунтів стерлінгів), 20% — фізична особа. Фінансування може бути використане для курсів у затверджених навчальних центрах, які ведуть до національно визнаної кваліфікації рівня 3 або вище.
- Standard Learning Credits (SLC) — грант, аналогічний до ELC, проте ліміт на рік складає 175 фунтів стерлінгів (80% від вартості навчання) та покриває курси рівня кваліфікації нижче 3 або короткі курси для особистих інтересів / професійного розвитку, які не кваліфікуються для ELC (розмір виплати актуальний станом на січень 2024 року).
- Career Transition Partnership — надають навчальні курси і семінари. Деякі з курсів можуть бути безкоштовними або субсидованими (іноді з використанням IRTC).
- Грант Individual Resettlement Training Costs (IRTC) — грант для ветеранів на суму 534 фунти стерлінгів (станом на 2024–2025 фінансовий рік), який можна витратити на курси перекваліфікації. Грант IRTC часто використовується для покриття 20% особистого внеску, який вимагає програма ELC або SLC.
- Приватні гранти та стипендії від благодійних організацій, університетів.
- Можуть варіюватися від невеликих грантів на курси до значних стипендій, спрямованих на ветеранів або їхні родини.
- Фінансування від роботодавців, що полягає в фінансуванні навчальних програм, оплачуваному стажуванні, що фактично означає підготовку чи перекваліфікацію ветерана на робочому місці.
- Одноразовий грант у сумі 10-15 тис. фунтів стерлінгів (сума актуальна на початок 2025 року) — призначений для полегшення переходу ветеранів до цивільного життя. Не передбачений саме для навчання, але ветерани часто використовують частину гранту, щоб фінансувати свої потреби під час навчання.

Підтримка розвитку власного бізнесу включає можливість отримати гранти центральних та місцевих органів влади для підтримки малого бізнесу, якими можуть користуватись і ветерани; гранти недержавних організацій; допомога благодійних організацій.

3.4 Канада.

За напрямком фізичного здоров'я, реабілітації після поранення Міністерство у справах ветеранів Канади пропонує 14 програм медичної допомоги «Program of choice», що передбачають фінансування в межах визначених лімітів чи пільги. Серед програм — фінансування послуг швидкої допомоги, сестринські послуги, протезування, стоматологічні послуги тощо. Медичні послуги надаються і через програми провінцій і можуть відрізнятись.

В системі реабілітації передбачено розроблення індивідуального плану реабілітації ветерана

Для лікування при важких травмах, пораненнях, захворюваннях, пов'язаних зі службою, передбачена одноразова виплата (90 368 дол). Також передбачено покриття витрат на дорогу, пов'язаних зі здоров'ям, що можуть включати витрати на транспорт, паркування, харчування, проживання, супровід тощо). Сума виплат становить 72 дол. (до 4 годин), 144 дол. (за 1 повний день).

За напрямком протезування існує 11 програм, в межах яких держава фінансує протезування ветеранів та подальше обслуговування і заміну протезів. У рамках інших програм надаються інші необхідні послуги, пов'язані з ампутацією або протезуванням, наприклад, надання допоміжних засобів для повсякденного життя або спеціального обладнання, надання послуги догляд за хворими, надання інших супутніх медичних послуг (у т. ч. вирішення проблем психічного здоров'я, тренування ходи з фізіотерапевтом тощо)

Психологічна допомога реалізується в межах програми «Mental Health Benefits» шляхом покриття витрат на лікування певних розладів психічного здоров'я, пов'язаних із тривогою, депресією або травмою та стресом. Ця програма не впливає на отримання інших пільг.

Крім того, в межах надання психологічної допомоги розроблюється індивідуальний план реабілітації ветерана, що включає фізичну та психосоціальну реабілітацію.

За напрямком фінансової підтримки ветерани Канади отримують виплати, суми яких залежать від рівня інвалідності, рівня забезпеченості, наявності сім'ї, потреби у послугах догляду, інших потреб. Так, ветеран, який перебуває в процесі реабілітації, має право на виплати у розмірі 90% валової військової зарплати до звільнення. Деяким категоріям малозабезпечених ветеранів, які завершили курси реабілітації, може виплачуватись щомісячна неоподатковувана допомога.

За напрямком забезпечення житлом уряд Канади надає два види фінансової підтримки ветеранів у питанні житла. Це може бути доплата за оренду житла, допомога ветеранам, що вживають психоактивні речовини або, другий напрямок, - збільшення спроможності організацій реалізовувати свої проєкти щодо допомоги ветеранам з житлом.

Працевлаштуванню ветеранам в Канаді допомагає Служба зайнятості. Також існують програми, що сприяють пошуку роботи для ветеранів як на державній службі, так і у приватному секторі («Jobs for Veterans»); забезпечують надання консультацій щодо кар'єри, надання допомоги в написанні резюме та підготовки до співбесіди («Career Transition Services»); проводяться місцеві, регіональні та національні онлайн- презентації для роботодавців щодо працевлаштування ветеранів («Veteran Employment Webinars»). Група LinkedIn, що об'єднує канадських ветеранів із роботодавцями (понад 6400 учасників).

В сфері освіти та перекваліфікації існує програма, що фінансує отримання освіти ветеранами в коледжі, університеті та технічній освіти, проходження коротких курсів, семінарів. Доступна для ветеранів протягом 10 років після звільнення зі служби. Також є програма, яка допомагає ветеранам повернутись до роботи, у т. ч. через допомогу з визначенням сфери діяльності (з урахуванням стану здоров'я), фінансова підтримка для навчання та пов'язаних з ним витрат, допомогу з пошуком роботи.

В сфері підтримки розвитку власного бізнесу діє програма підтримки ветеранів у підприємницькій діяльності, що охоплює навчання, надання інструментів для успішного запуску та розвитку бізнесу. Випускники програми можуть подати заявку на грант на суму 5–10 тис. дол. для розвитку бізнесу («Veteran Business Boot Camp»). Інша програма («Women Entrepreneurship Strategy») спрямована на допомогу жінкам та допомагає їм розвивати свій бізнес через розширення доступу до фінансування, талантів, наставництва.

Для представлення та просування ветеранських бізнесів та товарів, вироблених ветеранами, створена платформа «The BuyVeteran directory».

3.5. Литва

В контексті формування вітчизняної системи переходу, цікавим буде розглянути досвід Литовської Республіки, в якій, на думку авторів дослідження ГО «ПРИНЦИП», сформована державна політика військово-цивільного переходу. При цьому треба зазначити, що вона стосується лише професійних військовослужбовців, незалежно від їхнього статусу чи звання, а строкова служба не підпадає під цю політику.

За напрямком фізичного здоров'я, реабілітації та надання психологічної допомоги досвід Литви характерний тим, що до військовослужбовців застосовуються медичні реабілітаційні програми тривалістю 3 тижні, які здійснюються у медичних центрах Міністерства оборони або державних медичних закладах і призначені для військових, які завершують активну службу.

Психологічну допомогу такі військовослужбовці можуть отримати у двох форматах. Перший – це безоплатні консультації у військовій системі охорони здоров'я. Для цього кожна військова частина має своїх психологів та лікарів, які доступні для військовослужбовців протягом всієї їхньої служби.

Враховуючи приналежність таких психологів до військової системи та розуміння ними специфіки служби, можна говорити про гарантії отримання довірчих стосунків між військовослужбовцями та спеціалістами.

Другий – це фінансова компенсація за консультації у цивільних психологів. В разі небажання військовослужбовця співпрацювати зі спеціалістами військової системи, він має право обрати цивільного психолога. В такому випадку вартість консультацій компенсуються державою (хоча при цьому встановлені обмеження на розмір таких компенсацій).

Для фінансової підтримки військовослужбовців, контракт яких закінчених за їх власним бажанням, з ініціативи керівництва без вини військовослужбовця або у разі закінчення терміну дії професійного військового контракту без набуття права на державну пенсію мають право на вихідну допомогу, розмір якої залежить від стажу роботи.

В разі отримання військовослужбовцем поранення, травми або інвалідності, отримання значної шкоди здоров'ю зі стійкими наслідками без інвалідності, він має право отримати страхові виплати, а також, крім того, одноразову компенсацію. При цьому треба зазначити, що такі Однак компенсації не застосовують у воєнний час.

Освіта та працевлаштування. Основна роль в реалізації програм переходу військовослужбовців до цивільного життя в означеній сфері виконує Міністерство соціального захисту та праці Литви. Для цього існує досить широкий спектр програм.

Для таких військовослужбовців Службою зайнятості забезпечується надання індивідуальних консультацій щодо стратегій пошуку роботи, тенденцій ринку праці та планування кар'єри, надається допомога з написання резюме. Здійснюється підбір вакансій, виходячи з набутих військовим під час служби навичок та кваліфікації. Крім того передбачена можливість розроблення персоналізованого плану дій, який передбачає тренінги, розвиток навичок і заходи з пошуку роботи для досягнення конкретних кар'єрних цілей.

При влаштуванні на роботу колишні військовослужбовці мають спрощені умови для прийому на державну службу, наприклад, до міністерства оборони, поліції, пошти, залізниці. Для полегшення пошуку роботи діє єдина онлайн-платформа, де військовослужбовці та представники інших силових структур можуть переглядати вакансії, що пропонуються компаніями та організаціями. Платформа також містить інформацію про відкриті вакансії у компаніях та організаціях для осіб, які завершили програми переходу та отримали відповідну кваліфікацію.

Державою також забезпечується можливість перекваліфікації колишніх військовослужбовців, для чого урядові організації, навчальні заклади (школи, університети, коледжі) та цивільні агентства пропонують курси підвищення кваліфікації. Максимальна сума, яку можна витратити на одну особу, становить €9,000. Ці кошти можна використовувати для одного дорогого курсу або кількох менших курсів. Але фінансування надається лише для сертифікованих організацій.

Розділ 4

ПРОГНОЗОВАНІ ВАРІАНТИ

забезпечення прав військовослужбовців та ветеранів в разі відсутності або впровадження системи переходу від військової служби до цивільного життя..

ВАРІАНТ 1

ЧАС війни і обмежена демобілізація

Період війни - демобілізації здійснюється виключного обмеженого кола (поранені, звільненні з полону, за сімейними обставинами), зокрема за період повномасштабного вторгнення було демобілізовано близько 300 тис осіб і за відсутності чіткої системи супроводу при звільненні більшість демобілізованих зіштовхнулось зі складнощами при поверненні до цивільного життя - а саме 66 %, зі складнощами в пошуку роботи стикалось 35 %, майже 70 % ветеранів з інвалідністю говорять або думають про безоплатну психологічну допомогу і 60 % військових також готові звертатись до кваліфікованих психологів (це дуже важливо враховувати - що саме до кваліфікованих і бажано з досвідом роботи з військовими - оскільки 50 % відсотків опитаних не вірять, що психологічна допомога може допомогти) і при цьому констатується (за самооцінкою) погіршення психічного здоров'я як серед ветеранів так і військовослужбовців.

В даний час алгоритм особи яка звільняється наступний - звільнення по ВЛК (або інша підстава), далі отримання інвалідності (строки затягнуті), далі цивільне життя - отримання статусів, пільг, грошового забезпечення при цьому цими сервісами займаються і соціальні служби, і ЦНАП, і відділення пенсійного фонду, роботодавцем, також вже рік працює режим фахівця з супроводу ветеранів, проте суб'єктний склад осіб, які можуть звертатись до фахівця дуже широкий, що не концентрує їх увагу саме на тих хто тільки звільнився з війська.

Більшість ветеранів і військових, які звільняються з збройних сил України не мають власного плану відновлення або повернення, особливо в зоні ризику, які пов які не мають роботи (збереженого місця працевлаштування), не мають сім'ї або про їх повернення нічого не відомо громаді.

Висновок: кількість звільнених в розрізі часу і території не значна, але вимагає додаткової уваги через необхідність забезпечення фізичної реабілітації і додаткового психо-соціального супроводу враховуючи обставини звільнення, чітку взаємодію військової частини з цивільними сервісними службами, які повинні забезпечити підтримку ветерана і військовослужбовця після звільнення.

ВАРІАНТ 2

Закінчення війни і масова демобілізація

Масова демобілізація - це звільнення більше ніж 100 тис людей протягом 1 місяця.

Така ситуація - є критичною для діючої системи підтримки ветеранів і військовослужбовці, що призведе до затягування строків надання будь-яких послуг (адміністративні ЦНАП, медичні - сімейні лікарі, ВЛК, встановлення інвалідності, соціальні і юридичні).

Сам факт закінчення війни і вивільнення з війська - буде мати короткий ейфоричний ефект, але припинення гарантованої оплати праці, затягування оформлення соціальних пільг, неможливість швидко працевлаштуватись (в основному із-за того, що необхідно переналаштовувати спосіб життя), нерозумінні сім'єю і оточенням - призведе до зростання незадоволення, кризових індивідуальних та масових ситуацій і ці ситуації будуть цілком виправданими, через те що система - не здатна буде забезпечити якісний сервіс та індивідуальний підхід.

Навантаження на соціальну сферу значно збільшиться і якщо система буде направлена виключено на подолання кризової ситуації забезпеченні послугами демобілізованих - то буде зменшуватись сервіс для соціально-незахищених верств населення - особи похилого віку, діти тощо

ВАРІАНТ 3

Працююча система переходу від військової служби до цивільного життя та спланована поетапна демобілізація.

Планова демобілізація з визначенням першочергових груп які підлягають демобілізації та Працююча система переходу від військової служби до цивільного життя - що на першому етапі буде забезпечувати БПЦЖ (базова підготовка до цивільного життя) - дасть можливість централізовано, ще у війську підготувати більшість документів військовому, який демобілізується для реалізації його прав на здоров'я (гарантований медичний огляд, декларація з сімейним лікарем, психоедукація, тощо) соціальні гарантії (оформлення всіх пільг, виплат, пенсій на які має право), працевлаштування (профорієнтація, інформування про можливості перекваліфікації, освіти, відкриття бізнесу) та скласти індивідуальний план відновлення на 9 місяців після служби - що створить можливості, чітко бачити кроки, виконання яких призведе до фінансової стабільності та здорового життя, відновлення стосунків в родині та громаді.

Реалізація індивідуального плану відновлення демобілізованого за допомогою принципів «ведення випадку» або «кейс-менеджменту» з поєднанням передачі необхідних даних до сервісних служб громади дозволить прогнозувати навантаження на систему та якісно допомагати демобілізованому повертатись до цивільного життя

Розділ 5

ПРОПОНОВАНЕ РІШЕННЯ

Прийняття Закону України
«Про перехід від військової служби до цивільного життя»

Чому саме законодавче регулювання?

Дослідження нормативно правових актів показатло - вони є не системними, суперечливими, такими, що не є обов'язковими для виконання в залежності від виду служби - отже на рівні Закону України потрібно закріпити обов'язкові елементи для системи переходу, а саме перелік сервісів, які потрібно щоб отримала людина в системі переходу, строки кожного етапу системи переходу, права та обов'язки учасника системи переходу, ролі ЦОВВ та громад в системі переходу, фінансові гарантії для учасників системи переходу

Тільки Закон може враховувати часові етапи, які потребуватимуть різного законодавчого регулювання.

1. При наявності військового стану - коли звільнення з війська є обмеженим і можливо лише у виключних випадках
2. При демобілізації
3. При стабілізації ситуації і функціонуванні оновленої моделі війська

Основна концепція законопроекту

Метою законопроекту є **створення державної системи переходу, яка забезпечує:**

- **етапність процесу повернення — від підготовки до звільнення до соціального вкорінення у громаді;**
- **персоніфікований супровід кожного військовослужбовця;**
- **єдиний цифровий облік і моніторинг;**
- **взаємодію держави, громад, бізнесу та громадянського суспільства як партнерів у процесі переходу.**

Система переходу спирається на три базові принципи:

- 1. Гідність** — повага до Захисників - народу потрібні були Захисники для захисту - після виконання обов'язку народ через державу повинен забезпечити можливість Захисникам і Захисницям відновити своє місце у суспільстві.
- 2. Цілісність** — охоплення всіх сфер життя - фізичне і психічне здоров'я, економічна незалежність, відновлення соціальної та політичних ролей .
- 3. Етапність і безперервність допомоги** — супровід під час звільнення з військової служби і в цивільному житті має визначені часові рамки в межах яких забезпечується чітке виконання з боку державних сервісів забезпечення прав демобілізованих осіб і безперервне їх супроводження до закінчення строку переходу.

В моделі переходу пропонуємо запровадити наступні ФАЗИ

Система передбачає наступні ключові фази, які формують логіку супроводу військовослужбовця:

Підготовка до звільнення і Демобілізаційний етап (ФАЗА 1)

Починається **за три (шість) місяці** до демобілізації. Військовослужбовець проходить комплексну оцінку фізичного, психологічного та соціально-професійного стану, аналіз потреб.

Також в цей період забезпечується

- первинна медична допомога і психологічна підтримка;
- оформлення документів і статусів;
- юридичний супровід;
- консультації з освіти, працевлаштування і перекваліфікації.
- психоедукація
- тренінги по затвердженим програмам відновлення

Ми пропонуємо назвати цей період - **БПЦЖ - Базову Підготовку до Цивільного Життя.**

1. Формується **індивідуальний план переходу (ІПП)**, який визначає потреби у медичній, освітній, соціальній і правовій підтримці.

Відповідальний суб'єкт Міністерство оборони України і Міністерство внутрішніх справ.

Етап реінтеграції (ФАЗА 2)

Тривалістю **від 9 місяців** і починається після звільнення військового зі служби.

Військовий, який пройшов Фазу 1 має основні навички та розуміння власних потреб, проінформований про свої права і усвідомлює наступні дії, які він має здійснити для себе в цивільному житті, в цьому йому буде допомагати дороговказ - індивідуальний план повернення (відновлення)

Фахівець супроводу ветеранів та демобілізованих осіб - який працює в громаді володіє інформацією про демобілізовану особу і за згодою демобілізованої особи отримує доступ до індивідуального плану повернення (відновлення) або до його частини і може надавати демобілізованій особі консультаційну і мотиваційну допомогу у його виконанні

Демобілізована особа отримує гарантований час на відпочинок який буде оплачений за рахунок держави, лікування чи реабілітацію чи інші форми відновлення фізичного та психічного здоров'я, в разі необхідності гарантовану психологічну підтримку або професійну допомогу, час для формування нових звичок.

Створені ціленаправлені (саме для демобілізованих осіб) державні сервіси для забезпечення освітніх послуг, створення можливостей для відкриття власної справи, працевлаштування, переміщення в інший регіон України, соціальної адаптації на робочому місці або соціальної адаптації в сім'ї

В разі необхідності в останній місяць строку Фази 2 демобілізовани особа має прав пройти повторний скринінг фізичного здоров'я.

Важливо, щоб Громада, не тільки керівництво а й інші члени громади, знали своїх Захисників і Захисниць які повертаються з війська і знали про їх потреби і також спільно діяли для залучення їх до участі в управлінні громадою і до спільної роботи щодо розвитку Громади, створення формату діяльності спільнот підтримки в громадах. Саме в цьому дуже важливий людський фактора, а саме лідерська, проактивна позиція.

Громада - забезпечує тимчасовим житлом, держава - вчиняє заходи, щодо забезпечення приватним або соціальним житлом.

Відповідальні суб'єкти — **Міністерство у справах ветеранів України, Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України, Міністерство охорони здоров'я України у взаємодії з громадами.**

Інструменти реалізації

1. Єдиний цифровий профіль ветерана (Ветеран +)

Об'єднує медичні, освітні, соціальні й правові дані ветерана; дозволяє отримувати послуги онлайн і відстежувати індивідуальний план переходу.

2. Індивідуальний план переходу (ІПП)

- Складається з п'яти блоків: здоров'я, освіта, працевлаштування , соціальні зв'язки, добробут сім'ї.
- Формується спільно з фахівцем із переходу в складі служб супроводу та узгоджується з фахівцем супроводу ветеранів (або представником громади)

3. Система моніторингу та оцінки добробуту ветеранів

Може включати індикатори за методологією Veterans Well-Being Framework (Канада) та Journey Map (США).

4. Ветеранські простори в громадах

Створюються як осередки інтеграції та діалогу, підтримки ветеранів за принципом «рівний - рівному», формування малих спільнот на рівні громади

5. Освітньо та професійні програми

Сучасний світ насичений інформаційними технологіями та цифровими сервісами дає можливість здобувати різні професії швидше і в поєднанні або з практикою або з роботою, при чому можливості зростання в професії або зміни професії практично безмежні - держава, вищі та професійно-технічні заклади освіти, роботодавці повинні створити короткі цільові навчальні курси щодо здобуття професій із застосуванням принципу «**рівний - рівному**» і отримання кваліфікацій через мережу кваліфікаційних центрів.

Розділ 6

ПРОГНОЗ ОЦІНКИ ВПЛИВУ

Ухвалення законопроекту «Про систему переходу від
військової служби до цивільного життя»

Мета оцінки — спрогнозувати **економічний, соціальний, інституційний і політичний вплив** від ухвалення законопроекту, спираючись на міжнародний досвід (США, Велика Британія, Канада, Ізраїль) та аналітичні дослідження українських організацій («Принцип», «Ветеран Хаб», «Захисник вдома»).

Ключова гіпотеза

Системне впровадження системи переходу від військової служби до цивільного життя **зменшить навантаження на соціальну, медичну і безпекову інфраструктуру**, одночасно підвищивши економічну активність і довіру до Держави.

У центрі гіпотези — теза, що **вчасна підготовка, персональний супровід і цифровий облік демобілізованих осіб** здатні трансформувати кризу демобілізації у керований процес соціально-економічного відновлення.

84% українців взаємодіяли з ветеранами, що підкреслює, що реінтеграція - не нішева сфера, а питання, яке впливає на національну безпеку, стабільність, та соціо-економічний розвиток країни - дослідження IREX (2025 рік)

Потенційні вигоди від ухвалення законопроекту

1. Соціальний вплив

1.1 Зменшення рівня соціальної ізоляції

- За оцінкою Veteran Hub, близько 40% ветеранів відчують відчуження після повернення з фронту.
- Близько 66 % ветеранів відчують складнощі з поверненням до цивільного життя - дослідження IREX
- Завдяки обов'язковим фазам переходу, виконанню індивідуального плану переходу та системі супроводу, очікується зниження цього показника щонайменше до 20-25 % упродовж перших трьох років після впровадження.

1.2 Покращення фізичного та ментального здоров'я

- Дослідження IREX констатує, що ветерани роблять висновок про погіршення власного фізичного і психічного здоров'я в наслідок військової служб, такі дані є об'єктивними враховуючи тривалість і інтенсивність бойових дій і це навіть враховуючи, той факт що Україна значно наростила спроможності в лікуванні бойової травми, реабілітації, психологічній та психіатричній допомозі, протезуванню.
- Запровадження обов'язкових медичних скринінгів аналогів моделей Whole Health (США) та Op COURAGE (UK) дозволить інтегрувати правила відновлення власного здоров'я те тільки в мережу закладів а і житті суб'єктів переходу, дозволить зменшити стигму, щодо звернення за психологічною допомогою, зменшуючи кількість наслідків бойових травми або негативних наслідків військової служби на 25–30% протягом перших п'яти років.

1.3 Сімейна стабільність

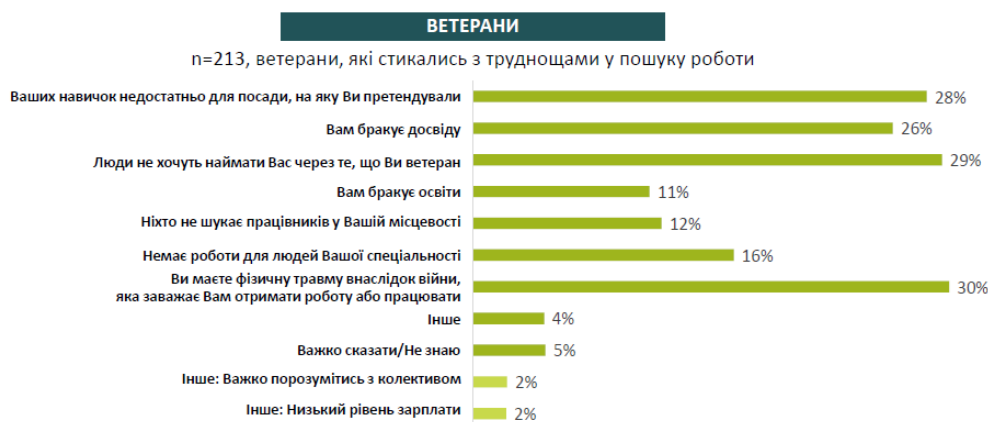
- Завдяки підтримці родин у процесі переходу (аналог Caregiver Support Program VA, США або сучасних українських програм «Надійне Майбутнє» «Сила Двох» очікується скорочення рівня розлучень серед учасників системи переходу на 30%, а також збільшення народжуваності на 5 %

2. Економічний вплив

2.1 Збільшення рівня зайнятості ветеранів

- Згідно дослідження IREX 46% ветеранів працюють на новому місці роботи після звільнення з роботи, 35 % стикались з труднощами при пошуку роботи і при цьому пошук роботи здійснювався через горизонтальні зв'язки (82%)
- Основні труднощі у працевлаштування ветеранів:

В чому полягала основна складність, з якою Ви зіткнулися, намагаючись знайти роботу?

Зважаючи на те, що майже 50 % складнощey з працевлаштуванням пов'язане з відсутністю навичок, досвіду або освіти - то запровадження в Системі переходу чіткої освітньо - професійної складової дозволить підвищити рівень працевлаштованості українських ветеранів до **75-80%** у перший рік після демобілізації.

2.2 Зростання малого ветеранського підприємництва

В разі ефективної реалізації Закону України «Про ветеранське підприємництво» та запуску освітніх і консультаційних програм в межах реалізації Закону України «Про систему переходу від військової служби до цивільного життя» то кількість створених бізнесів учасниками системи переходу може сягати до 1000 в місяць і відповідно генеруватимуть близько **3-5 млрд грн доданої вартості** на рік через 3 роки ефективної реалізації двох законів.

2.3 Зменшення бюджетних витрат на пільги

Перехід від пасивної допомоги (грошові виплати) до активної підтримки (освіта, працевлаштування, гранти) може знизити загальне навантаження на бюджет соціальних виплат на **10–15%**, при зростанні індивідуальних доходів учасників системи переходу.

Вторинний макроекономічний ефект

Зростання зайнятості та підприємництва ветеранів сприятиме збільшенню ВВП на **0,3–0,5% щороку** протягом 2026–2030 років за рахунок:

- повернення до активного ринку праці до **400 тис. осіб**;
- скорочення витрат на пільгові програми;
- розвитку малого бізнесу у сфері послуг, логістики, охорони, агро-сектору.

Для порівняння, у Великій Британії економічна віддача від інтеграції ветеранів у цивільне життя оцінюється урядом у **£1,2 млрд на рік** (Cabinet Office, 2023).

Розділ 7

ОЧІКУВАНІ ДОВГОСТРОКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

- 1. Соціальна стійкість і згуртованість** — учасники системи переходу стають агентами розвитку громад, а не пасивними отримувачами допомоги.
- 2. Інституційна зрілість держави** — міжвідомча взаємодія та цифрова інтеграція стають стандартом військової, соціальної та ветеранської політики.
- 3. Відновлення людського капіталу** — система переходу перетворює військовий досвід у ресурс інновацій, лідерства та економічного розвитку.

Розділ 8

ВИСНОВКИ

ШЛЯХ
ДОДОМУ

Запропонована система переходу від військової служби до цивільного життя є стратегічним кроком у формуванні **нової державної політики вдячності й відповідальності** перед тими, хто захищав Україну.

Законопроект не лише створює правові механізми, а й формує **нову суспільну угоду** між державою, ветераном і громадою — угоду, засновану на гідності, довірі та можливостях.

Прийняття законопроекту «Про систему переходу від військової служби до цивільного життя» стане **переломним моментом** у формуванні нової політики вдячності й людського розвитку в Україні.

Його реалізація дозволить перейти:

- **від реактивної до проактивної ветеранської, соціальної політики**
- **від пільгової логіки — до інвестиційної,**
- **від фрагментованої допомоги — до цілісної системи людського добробуту.**

Україна має можливість створити **одну з найсучасніших систем реінтеграції військових у світі**, адаптовану до післявоєнних викликів XXI століття, засновану на гідності, партнерстві та ефективному державному управлінні, що сприятиме післявоєнному відновленню економіки -через збереження і розвиток власного людського капіталу і створення потужного середнього класу.

Додатки:

План консультацій

1. Провести публічне обговорення моделі Закону України «Про систему переходу від військової служби до цивільного життя» з метою інформування центральних органів виконавчої влади, громади і громадськості про основні елементи законодавчої ініціативи та мотиви його розроблення і ризику пов'язані з відсутністю чіткого законодавчого регулювання процесу переходу
2. Провести секторальні обговорення та стратегічні сесії щодо функціонування моделі Закону України «Про систему переходу від військової служби до цивільного життя» з профільними центральними органами виконавчої влади - Міністерство оборони України і Генеральний штаб, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство ветеранів України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство соціальної політики та єдності України, Міністерство економіки України, Міністерством фінансів України.
3. Провести секторальні обговорення та стратегічні сесії з громадами в семи областях України, окремо обговорення в містах обласного, районного значення і в селищах міського типу та селах.
4. Провести секторальні обговорення та стратегічні сесії з міжнародними, всеукраїнськими та регіональними громадськими організаціями, які опікуються турботою про фізичне, психологічне та соціальне здоров'я ветеранів та членів їх сімей.

Розділ 9

Список використаних джерел

1. Дослідження досвіду реінтеграції ветеранів після 2022 року, проведене IREX, у межах Програми реінтеграції ветеранів спільно з Info Sapiens. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://veteran-reintegration.in.ua/news/55-veteraniv-wazhayut-vozyednannya-z-simyeyu-golovnym-chynnykom-uspishnogo-povernennya-do-cyvilnogo-zhyttya-doslidzhennya/>

2. Порядок забезпечення діяльності фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 02 серпня 2024 року № 881 «Деякі питання забезпечення діяльності фахівців з супроводу ветеранів та демобілізованих осіб». [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/881-2024-%D0%BF#n269>)

3. Порядок та умови надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2022 року № 1338 «Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%D0%BF#Text>)

4. Типове положення про Центр ментального (психічного) здоров'я у закладі охорони здоров'я : затв. Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25 жовтня 2024 року № 1796 «Про затвердження Типового положення про Центр ментального (психічного) здоров'я у закладі охорони здоров'я» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1669-24#Text>

5. Перелік психосоціальних послуг з надання психосоціальної допомоги : затв. Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 13 грудня 2023 року № 2118, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 25 січня 2024 року за № 127/41472

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0127-24#n4>

6. Порядок надання психіатричної допомоги мобільною мультидисциплінарною командою : затв. Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 06 вересня 2022 року № 1600, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 22 вересня 2022 року за № 1102/38438. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1102-22#n13>

7. Перелік валідних методів психологічної діагностики, які можуть використовуватися для проведення психологічної діагностики та оцінки якості психологічної допомоги :

затв. Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 13 грудня 2023 року № 2118 «Про організацію надання психосоціальної допомоги населенню», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 25 січня 2024 року за № 128/41473. [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0128-24#n4>

8. Перелік методів психотерапії з доведеною ефективністю : затв. Наказом Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 13 грудня 2023 року № 2118 «Про організацію надання психосоціальної допомоги населенню», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 25 січня 2024 року за № 129/41474. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0129-24#n4>

9. Порядок організації надання соціальних послуг : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 01 червня 2020 року № 587 «Про організацію надання соціальних послуг». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#n10>

10. Порядок надання психосоціальної допомоги та психосоціальних послуг щодо питань психічного здоров'я, у тому числі щодо запобігання суїциду і психосоціального компоненту реабілітації ветеранів війни та інших груп населення : затв. Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 13 грудня 2023 року № 2118 «Про організацію надання психосоціальної допомоги населенню», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 25 січня 2024 року за № 126/41471. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0126-24#Text>

11. Порядок реалізації експериментального проекту із запровадження договірної форми надання соціальної послуги із соціального супроводу військовослужбовців та членів їх сімей у військових частинах (підрозділах) Збройних Сил : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2023 р. № 1050 «Про реалізацію експериментального проекту із запровадження договірної форми надання соціальної послуги із соціального супроводу військовослужбовців та членів їх сімей у військових частинах (підрозділах) Збройних Сил». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1050-2023-%D0%BF#n39>

12. Порядок реалізації експериментального проекту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від від 3 жовтня 2023 р. № 1049 «Про реалізацію експериментального проекту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1049-2023-%D0%BF#n31>

13. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>

14. Патронатні служби в Українському війську: від низової ініціативи до змін функціоналу бригади. – Аналітична записка. Київ, січень 2025. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pryncyp.org/wp-content/uploads/2025/04/patronatni-sluzhby.pdf>

15. Положення про службу супроводу військовослужбовців та членів їх сімей в системі Міністерства оборони України : затв. Наказом Міністерства оборони України від 29 січня 2025 року № 59. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0213-25#n13>

16. Порядок організації діяльності служб супроводу військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейських та членів їх сімей : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2024 р. № 948 Деякі питання впровадження діяльності служб супроводу військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейських та членів їх сімей. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/948-2024-%D0%BF#n10>

17. Положення про служби супроводу військовослужбовців Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейських та членів їх сімей : затв. Наказ Міністерства внутрішніх справ України 11 листопада 2024 року № 750 «Про затвердження Положення про служби супроводу військовослужбовців Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейських та членів їх сімей» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1899-24#n13>

18. Шлях ветеранів та ветеранок. Дослідження про досвід війни і повернення до цивільного життя. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
https://veteranhub.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/doslidzhennia-shliakh-veteraniv-ta-veteranok.pdf?utm_source=chatgpt.com

19. Шлях військовослужбовця після поранення, травми, захворювання. Платформа "Турбота для військовослужбовця". [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://turbota.mil.gov.ua/>

Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України": затв. Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>

20. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року "Про Стратегію людського розвитку" : затв. Указом Президента України від 2 червня 2021 року № 225/2021. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#Text>

21. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року "Про Стратегію воєнної безпеки України" : затв. Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>

22. Про затвердження Стратегії залучення, розвитку та утримання людського капіталу в силах оборони України на період до 2027 року : затв. Наказом Міністерства оборони України від 29 грудня 2024 № 862/нм. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://lexinform.com.ua/militarylex/nakaz-862-nm-vid-29-12-2024-pro-zatverdzhennya-strategiyi-zaluchennya-rozvytku-ta-utrymannya-lyudskogo-kapitalu-v-sylah-oborony-ukrayiny-na-period-do-2027-roku/>

23. Про схвалення Стратегії формування системи повернення з військової служби до цивільного життя на період до 2033 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках : затв. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2024 р. № 1350-р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1350-2024-%D1%80#Text>

24. Перехід від військової служби до цивільного життя: контексти, досвіди, рішення – Дослідження, Київ, березень 2025 – 224 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pryncyp.org/analytics/perehid-vid-vijskovoyi-sluzhby-do-cyvilnogo-zhyttya-konteksty-dosvidy-rishennya/>

25. Між фронтом і майбутнім: сценарії та економічні наслідки ветеранської політики” дослідження Українського Інституту Майбутнього спільно з Всеукраїнською профспілкою захисників України, спортсменів та працівників сфер та Асоціацією підприємців – ветеранів АТО та Фондом “Сталеві”, за підтримки МХП. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/10LNau6OviXkKH2LKw72fhCwwlZFeBNGL/view>